

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav translatologie

Překladařství a tlumočnictví

Diplomová magisterská práce

Paměti carevny Kateřiny II. a Milostné dopisy carevny Kateřiny
Veliké Potěmkinovi v českých překladech

Diplomantka: Ivana Žídková

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Rubáš, Ph.D.

Praha

2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 28. 8. 2008.

Ivana Žídková

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Život Kateřiny II. (1729 – 1796).....	6
2.1 Literární činnost.....	11
3. Grigorij Potěmkin (1739 – 1791).....	12
4. Dokumentárně umělecká literatura.....	14
5. Styl.....	18
6. Kniha Paměti carevny Kateřiny II.	21
6.1 Reakce na vydání Pamětí carevny Kateřiny II.	29
7. Překladatelka Věra Amelová.....	31
8. Překladatelská analýza.....	32
8.1 Styl Pamětí carevny Kateřiny II.	32
8.2 Lexikální transformace.....	34
8.3 Gramatické transformace.....	43
8.4 Reálie.....	45
8.4.1 Historismy.....	45
8.4.1.1 Hodnosti a tituly.....	45
8.4.1.2 Odívání, věci denní potřeby a jiné.....	48
8.4.2 Vlastní jména.....	50
8.4.3 Jména místní.....	51
8.4.4 Názvy pevností, klášterů, paláců a řek.....	52

8.4.5 Francouzská slova.....	53
8.4.6 Slova z vojenské oblasti.....	54
8.4.7 Slova spojená s náboženstvím	55
8.4.8 Bezekvivalentní slovní zásoba.....	56
8.4.9 Ustálená spojení.....	58
8.5 Pragmatika.....	62
8.6 Chyby v překladu.....	66
8.7 Adekvátnost překladu.....	68
9. Kniha Milostné dopisy Kateřiny II. Potěmkinovi.....	68
10. Závěr.....	70
11. Resumé.....	72
12. Summary.....	73
13. Резюме.....	74
14. Použitá literatura.....	75

1. Úvod

Následující diplomová práce, která byla zadána panem profesorem Milanem Hralou, nás zaujala hlavně osobností Kateřiny Veliké. Jak žila, jakým stylem psala a co prožívala tato Němka, která vyrostla v chudších poměrech a která se takřka přes noc stala jednou z důležitých osob carského Ruska? To jsou otázky, jež i v dnešní době neztrácejí na přitažlivosti. Během vzniku této diplomové práce nahradil pana profesora Milana Hralu doktor Stanislav Rubáš, což nás obohatilo o názory dvou významných osobností.

V centru zájmu měly stát dvě knihy a jejich české překlady: Paměti carevny Kateřiny II. a Milostné dopisy Kateřiny Veliké Potěmkinovi. Bohužel se v průběhu práce ukázalo, že překlad druhé knihy nevychází z ruského originálu, ale francouzského, proto jsme se museli spokojit jen s první knihou. Ale i tak doufáme, že výsledky našeho bádání budou přínosné a budou vypovídat o stylu psaní autorky.

Tuto práci jsme se snažili zaměřit překladatelsky. Bez historického kontextu, tedy nastínění doby, ve které žila Kateřina II. a jejího života, popř. osob, které zasahovaly do dění, bychom se asi neobešli. Nechtěli jsme ale, aby vyprávění o historii převažovalo, proto nebylo naší snahou do detailu popsat všechny události, které se v druhé polovině 18. století staly. Šlo nám o hrubý nástin dobové situace, o připomenutí událostí a souvislostí. Místy může být text až heslovitý, ale odvoláváme se na znalosti historie, které jistě čtenář diplomové práce bude mít.

Naším cílem je tedy zjistit, do jaké míry je překlad knihy Paměti carevny Kateřiny II., která vznikla ke konci 18. století a byla vydána až za dalších padesát let, adekvátní, zda došlo k posunům, zda překladatelka dohledala a správně vysvětlila všechny historické předměty, které se v textu objeví, jak předpokládáme. Zároveň nás bude zajímat styl psaní Kateřiny Veliké. Postupovat budeme od celku k jednotlivostem, od stylu k jednotlivým slovům.

Ještě pro úplnost uvádíme, že knihu Записки императрицы Екатерины II označujeme jako originál (OR) a knihu Paměti carevny Kateřiny II. jako překlad (PŘ). Nahlíželi jsme do německého překladu Katharina II. Memoiren (GER). Snažíme se vybrat co nejvíce příkladů z textu, abychom podložili naše tvrzení.

2. Život Kateřiny II. (1729 – 1796)

Dne 2. května 1729 se ve Štětíně narodila Sofie Augusta Frederika z Anhaltu-Zerbstu. Její otec, Kristián August, byl kníže z Anhalt-Zerbstu a její matka, Johanna Alžběta Holštýnsko-Gottorpská, pocházela z významného šlechtického rodu. Matčin bratr se později stal švédským králem a jejím prasynovcem byl Karel Petr Ulrich, pozdější car Petr III., manžel Kateřiny Veliké.¹ Anhalt-Zerbst bylo malé německé knížectví, které v 16. století proslulo jemným sukem. Hlavním městem byl Zerbst, kde žilo asi šest tisíc obyvatel, a ke „knížectví kromě Zerbstu patřily ještě čtyři větší vesnice v okolí“.² Kníže Kristián August trávil ale více času ve Štětíně, kde byl posádkovým velitelem. Sofie Augusta byla nejstarším dítětem, následovali Vilém, Fridrich, další syn, který brzy umírá a dcera. Podle tehdejších zvyků se matka, Johanna Alžběta, dětem věnovala velice málo. Nejvíce pozornosti přitahoval starší syn, který měl být pokračovatelem rodu, byl ale mrzák. O Sofii neměla matka příliš dobré mínění, myslela si, že není hezká, což se v té době rovnalo nulovým šancím na výhodný sňatek. Sofie se učila francouzsky a dostalo se jí tehdy běžné vzdělání. Byla velice vnímavá a bystrá.³

Na území Německa je nejvýznamnějším státem Prusko, kterému od roku 1740 vládne Fridrich II. Veliký. Ve stejném roce se vlády v Habsburské monarchii ujímá Marie Terezie, což ale není bez problémů. V této souvislosti se hovoří o válce o rakouské dědictví. Prusko vede expanzivní politiku, zmocňuje se bohatého Slezska na úkor Habsburské monarchie. V Rusku po smrti Anny Ivanovny, která vládne 1730-1740, usedá na trůn Ivan VI., kterému tehdy byly dva měsíce. Za malého Ivana vládl vévoda kuronský, Ernst Biron. „Jeho moc trvá ale pouhé tři týdny,“⁴ protože potom dojde k převratu a na trůn jako regentka usedá matka Ivana VI. Anna Leopoldovna.⁵ O rok později dojde k dalšímu převratu. V roce 1741 získává vládu Alžběta, dcera Petra I. Velikého a Kateřiny I., jeho druhé ženy. „Carevna Alžběta považuje za své jediné

¹Paměti carevny Kateřiny II. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0397-3.

² ŠVANKMAJER, M. *Kateřina II.* Praha: Svoboda, 1970, s. 9.

³ NAUMOVA, G. *Fenomén: Kateřina Veliká: Její smyslnost a politická moc.* Brno: MOBA, 2004. ISBN 80-243-1617-X.

⁴ ŠVANKMAJER, M. Bezejmenný vězeň. *Dějiny a současnost*, 1992, roč. 14, č. 2, s. 21. ISSN 0418-5129.

⁵ Ibid., s. 21-24.

příbuzné příslušníky holštýnsko-gottorpského rodu. Z tohoto rodu pocházel její snoubenec, který krátce před svatbou zemřel.⁶ Carevna na něj nikdy nezapomněla a svou přízeň prokazovala všem příslušníkům tohoto rodu. Už na začátku své vlády jmenuje následovníkem synovce Karla Petra Ulricha. Chce totiž navázat na vládu svého otce Petra I. a její synovec je posledním přímým potomkem Petra I. Žije sice výše zmíněný Ivan VI., potomek bratra Petra I., ale ten je i se svou matkou internován a bedlivě střežen. Karel Petr Ulrich, pozdější car Petr III., byl vybrán i proto, aby se předešlo možnému převratu. Některá z evropských stran ho mohla využít a získat moc v jeho prospěch.⁷ Karel Petr Ulrich byl od jedenácti let sirotkem. Vychovávali ho v Německu vesměs švédští vychovatelé, protože se předpokládalo, že se stane švédským králem. Kromě švédského trůnu měl ještě nárok na trůn ruský. Výběr jeho budoucí manželky byl téměř politickým bojem různých stran. Vicekancléř hrabě Bestužev-Rjumin by rád viděl Rusko jako spojence Británie a Nizozemí, proti tomu stál názor hraběte Lestocqa, který se přikláněl na stranu Francie a dvorský maršálek Otto Friedrich von Brümmer, vychovatel Karla Petra Ulricha, měl v úmyslu zvýšit prestiž holštýnského rodu. „Zahraniční politiku určovala sama carevna, ale její rozhodnutí ovlivňovali rodinní příslušníci, favorité, nejvyšší hodnostáři, profesionální diplomaté, dvořané a cizí vyslanci.“⁸ Bylo tedy možné, že by ji některá strana přemluvila ve svůj prospěch. Historikové nevylučují, že si carevna vybrala Sofii už na začátku svých úvah o snoubence pro Petra, ale s oznámením této skutečnosti otálela. Vybírat mohla ze všech dynastických rodů v Evropě. Carevna chtěla vést neutrální zahraniční politiku, proto „vyloučila všechny princezny z těch dynastií, které vedly válku o rakouské dědictví“.⁹ Další princezny byly o dost starší než Petr a proto také nepřicházely v úvahu, jiné pocházely ze silných a vlivných rodů a tak hrozilo nebezpečí, že budou ruskou politiku ovlivňovat ve svůj prospěch. Proto nakonec zvítězila už výše zmíněná Sofie. Jednak pocházela z holštýnsko-gottorpského rodu, který carevna považovala

⁶ STELLNER, F. Svržený manžel: Kateřina Veliká a Petr III. In *Tajemství slavných: Podivuhodné příběhy světových dějin*. Praha: Akropolis, 1999, s. 93. ISBN 80-85770-78-4.

⁷ STELLNER, F. Lidé a doba: Dynastický faktor v ruské politice v prvních letech vlády Alžběty Petrovny. *Slovanský přehled*, 2000, roč. 86, č. 3, s. 418. ISSN 0037-6922.

⁸ STELLNER, F. Politické a dynastické pozadí svatby Kateřiny Veliké. *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1, Studia Historica LV*, 2003, č. 1, s. 412. ISSN 0567-8293.

⁹ *Ibid.*, s. 412.

za svou rodinu a zároveň byl jejich rod velice významný, rovnorodý¹⁰, protože z tohoto rodu pocházely čtyři imperátorské nebo královské rodiny.¹¹ Příbuzenství s panovnickými domy činilo z holštýnsko-gottorpského rodu významnou evropskou dynastií. Nutno ale říci, že z politického hlediska byl původ Sofie méně významný. Tento fakt mohl být také důležitý, protože se Rusko nemuselo obávat toho, že do politiky budou zasahovat její příbuzní.

Sofie Augusta se jako patnáctiletá vydává v roce 1744 se svou matkou do Ruska. Tam se snaží co nejrychleji přizpůsobit novému prostředí. Učí se rusky, přijímá pravoslaví a s ním i nové jméno – Kateřina Alexejevna. Svatba se uskutečnila v srpnu 1745 v Petrohradě. Oba novomanželé toho neměli mnoho společného. „Spojovat je mohlo jen to, že si nemohli vybrat životního partnera a že byli vrženi do cizího prostředí.“¹² Ať už Kateřina ve svých pamětech líčí Petra jakkoli, „v žádném případě jej nemůžeme považovat za hlupáka nebo duševně nemocného člověka. Byl spíše průměrným, uzavřeným a citově strádajícím neurotikem, jemuž osud naložil na bedra více, než dokázal unést.“¹³ Petr nejraději cvičil vojáky, Kateřina hodně četla a byla považována za jednu z nejvzdělanějších osob na dvoře. Manželský pár nemohl moc zasahovat do politiky, dá se říct, že byli izolováni.¹⁴ Museli carevnu žádat o svolení odejít ze svých komnat a jejich společníci jim byli vybíráni carevnou. Manželství je dlouhá léta bezdětné, což čím dál tím častěji nemocné Alžbětě přiděluje starosti. Navíc by manželství Petra a Kateřiny mohlo být, řečeno moderním výrazem, rozvedeno, k čemuž stačilo jen tolik, aby manžel vykázal ženu do kláštera.¹⁵ Nakonec se Kateřině po dvou potratech v roce 1754 narodil syn Pavel Petrovič. Do péče si ho vzala carevna Alžběta. V roce 1758 přišla na svět Anna Petrovna a v roce 1762 druhý syn

¹⁰ Dynastie panovnických či dříve panujících rodin (Ibid., s. 412).

¹¹ STELLNER, F. Lidé a doba: Dynastický faktor v ruské politice v prvních letech vlády Alžběty Petrovny. *Slovanský přehled*, 2000, roč. 86, č. 3, s. 415. ISSN 0037-6922.

¹² STELLNER, F. Svržený manžel: Kateřina Veliká a Petr III. In *Tajemství slavných: Podivuhodné příběhy světových dějin*. Praha: Akropolis, 1999, s. 95. ISBN 80-85770-78-4.

¹³ Ibid., s. 96.

¹⁴ STELLNER, F. Lidé a doba: Dynastický faktor v ruské politice v prvních letech vlády Alžběty Petrovny. *Slovanský přehled*, 2000, roč. 86, č. 3, s. 419. ISSN: 0037-6922.

¹⁵ Paměti carevny Kateřiny II. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0397-3.

Alexej Bobrinskij. Následují dvě dcery, Natálie, která zemřela v útlém věku, a Alžběta.¹⁶

Když v roce 1761 umírá carevna Alžběta, „usedá na trůn Petr III. bez nejmenších problémů“.¹⁷ Pro své proněmecké smýšlení a odpor k Rusku nebyl mezi lidmi oblíben. Bylo známo, že Petr podával pruskému králi, Fridrichu II. Velikému, zprávy o tažení a plánech ruské armády v době sedmileté války, ve které stálo Rusko na straně Rakouska. Jakmile byl Petr korunován carem, zastavuje všechna válečná tažení proti Prusku. „Uzavírá s ním mír a alianci.“¹⁸ Jako svůj cíl si stanovil opětné získání panství ve Šlesvicku. Vojáci ale nerozumí, proč by měli bojovat za území Šlesvicka, které je tak vzdálené od Ruska. „Za jeho vlády enormně vzrostl vliv holštýnských úředníků a diplomatů. Petr zrušil dosavadní klíčový vládní orgán, tzv. Konferenci, a nahradil jej novým grémiem skládajícím se ze čtyř cizinců a pěti Rusů. Amnestoval odpůrce předchozích vlád a vyhlásil manifest o svobodě šlechty, kterým zrušil povinnou službu šlechticů v civilní správě či armádě. Namísto povinnosti zůstal pouze morální závazek sloužit panovníkovi.“¹⁹ Pro šlechtu to byl velice důležitý dokument. Od této chvíle mohli trávit více času na svých statcích.

Mnozí historici považují červen 1762 za důležitý okamžik, ve kterém se Kateřina rozhodla jednat. Tehdy se dozvěděla, že ji chtěl Petr dát zatknout a pouze po domluvě poradců svůj rozkaz odvolal. Kateřina s pomocí svého blízkého přítele „Grigorije Orlova, gardového důstojníka, který byl v gardě velmi oblíben, jeho bratrů, Panina, vychovatele careviče Pavla, hraběnky Daškovové, hraběte Razumovského, bývalého milence carevny Alžběty a také díky gardovým jednotkám svrhla Petra III.“²⁰ Tato akce bývá označována jako dámská revoluce. Petr podepsal abdikaci a byl uvězněn v pevnosti Ropša u Petěrburgu. Dozorci vytušili přání nové carevny a Petra ve vězení

¹⁶ ŠVANKMAJER, M. Kateřina II.: Lesk a bída impéria. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 60. ISBN 80-7106-299-5.

¹⁷ STELLNER, F. Svržený manžel: Kateřina Veliká a Petr III. In *Tajemství slavných: Podivuhodné příběhy světových dějin*. Praha: Akropolis, 1999, s. 98. ISBN 80-85770-78-4.

¹⁸ Ibid., s. 98.

¹⁹ Ibid., s. 100.

²⁰ STELLNER, F. Svržený manžel: Kateřina Veliká a Petr III. In *Tajemství slavných: Podivuhodné příběhy světových dějin*. Praha: Akropolis, 1999, s. 100. ISBN 80-85770-78-4.

zabili.²¹ Veřejnosti Kateřina vysvětlila Petrovu smrt jako důsledek hemoroidních záchvatů. Vrahové cara Petra III. ale potrestáni nebyli. V září roku 1762 je korunována ruskou carevnou Kateřinou II. a ačkoli „neměla na trůn žádné právo, Rusové v ní viděli zastánkyni národních zájmů a jediného člena dynastie, který by mohl vládnout“.²² Nechtěla však být regentkou svého nedospělého syna Pavla, na to byla příliš ambiciózní. Vlády se tedy chopila sama.

Kateřina je sečtělá, chce provádět reformy, ale všechny její nápady zůstanou ve větší míře jen na papíru. To je případ její Velké instrukce z roku 1767. Je to vlastně návrh nového zákoníku říše. Tvoří ho 20 kapitol, dohromady 522 článků.²³ Sama Kateřina pochopila, že osvícenské ideály se nedají skloubit se samoděržavím a tak „dala svou Velkou instrukci v Rusku na index“.²⁴ Zato v zahraničí všemožně podporovala její vydávání. Ruské impérium bylo na konci 18. století nejmocnější říší tehdejšího světa. „Mělo největší armádu, bylo na prvním místě ve výrobě a exportu surového železa, textilu i obilí a dělníci moskevských manufaktur si vydělávali v přepočtu denní mzdy na ceny chleba a masa více, než dělníci v Paříži.“²⁵ Pro svou aktivní zahraniční politiku potřebovala carevna peníze. Za její vlády vzrostlo zdanění obyvatel na trojnásobek. V roce 1769 se objevily papírové rubly. Přes všechno snažení zanechala Kateřina státní dluhy ve výši 200 miliónů rublů.²⁶

Poddaní jsou nespokojení, proto dochází k velkému povstání vedenému Pugačovem. Ten o sobě prohlašuje, že je Petr III. Má velkou podporu nevolníků a tak je jeho tažení zastaveno až Suvorovem u Caricynu. Pugačov je v roce 1775 v Moskvě popraven.

²¹ ŠVANKMAJER, M. Kateřina II.: Lesk a bída impéria. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 53. ISBN 80-7106-299-5.

²² STELLNER, F. Svržený manžel: Kateřina Veliká a Petr III. In *Tajemství slavných: Podivuhodné příběhy světových dějin*. Praha: Akropolis, 1999, s. 101. ISBN 80-85770-78-4.

²³ ZOTOV, V. D. *Imperatrix Jekatěrina II i jejo „Nakaz“* [online]. Poslední revize 20. 12. 2003 [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/51084>. Překlad Ivana Žídková.

²⁴ ŠVANKMAJER, M. Lidé a doba: Rusko a Evropa, Evropa a Rusko. *Slovanský přehled*, 1996, roč. 82, č. 3-4, s. 352. ISSN: 0037-6922.

²⁵ Ibid., s. 353.

²⁶ MACHAČKA, J. *Kateřina Veliká – sny a skutečnost* [online]. Poslední revize 25. 1. 2001 [cit. 14. listopadu 2007]. Dostupné z: <http://www.celemvzad.cz/clanek/katerina-velika/?cislo=9>.

Kateřina zemřela v roce 1796, je pohřbena v Petrohradě. Na ruský trůn usedl její syn Pavel I.

2.1 Literární činnost

„Kateřina odpočívala prý jen s perem v ruce.“²⁷ „V alegorických pohádkách „О царевиче Хлоре“ a „О царевиче Февее“ se věnovala otázce vzdělání. Tomu byla zasvěcena i instrukce určená knížeti N. Saltykovovi, který byl jmenován vychovatelem Kateřininých vnoučat Alexandra a Konstantina. Pedagogické cíle převzala od Montaigna a Locka. Pro své vnuky napsala i spis o ruské historii. Její beletristická díla se vyznačují daleko větší originalitou než pedagogické nebo zákonodárné spisy. Začátek jejího veřejného literárního působení spadá do roku 1769, kdy se stala spolupracovnicí satirického časopisu "Всякая Всячина". Je autorkou 5 komedií, ze kterých jsou nejlepší dvě: "О время" a "Именины госпожи Ворчалкиной", které patří k nejpovedenějším komediím ruské literatury 18. století. Z čistě literárního pohledu nenabízí Kateřinina díla mnoho hodnotného. Je v nich málo děje, zápletka není složitá a rozuzlení je jednotvárné. Jsou psána podle francouzských dobových komedií, v nichž jsou sluhové chytřejší než páni. V komediích se Kateřina vysmívá čistě ruským špatným vlastnostem a roli hrají ruské typy. A tak se jejími tématy stalo pokrytectví, pověry, špatné vychování, honba za módními novinkami a slepé napodobování Francouzů. V roce 1783 se přidala k tvůrcům časopisu "Собеседник любителей русского слова", který patřil pod Akademii věd. Hlavní redaktorkou byla kněžna Daškovová. Kateřina přispívala řadou sarkastických článků, které vycházely pod titulem "Были и Небылицы". Zpočátku chtěla satiricky vykreslit špatné vlastnosti lidí, kteří ji obklopovali, ale potom začala reagovat na články, jež se jí dotýkaly. Tyto články měla možnost číst ještě před zveřejněním, protože jí je posílala kněžna Daškovová, ačkoli Kateřina nebyla hlavní redaktorkou. V dalších letech napsala 13 divadelních her pro scénu v Ermitáži. Kateřina otevřeně vystupovala proti Svobodným zednářům, napsala tři komedie, které se jim vysmívají. S jejich učením však nebyla příliš obeznámena, protože ho v jedné komedii přirovnává k šamanským trikům. V osmdesátých letech se Kateřina seznámila s tvorbou Shakespeara. Pro ruskou

²⁷ ŠUMIGORSKIJ, Je. *Jekatěrina Vtoraja: Imperatrica Jekatěrina II v načale carstvovanija Petra III* [online]. Poslední revize 24. 1. 2008 [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: http://az.lib.ru/e/ekaterina_w/text_0050.shtml. Překlad Ivana Žídková.

scénu přeložila jeho Veselé paničky windsorské, ale její překlad nebyl zrovna povedený. Divadelní hry, která psala francouzsky, se nazývaly přísloví. Byly to krátké jednoaktové hry, jejichž námětem byly epizody z tehdejšího života. Nemají větší význam, protože se opakovala témata i typy z jiných komedií Kateřiny. Ona sama nepřikládala své literární činnosti žádný velký význam. V dopise Friedrichu Melchioru Grimmovi přiznává, že prostě ráda zkouší nové věci, ale že se jí zdá, že úroveň jejích děl je průměrná, protože jim kromě svého pobavení nepřipisovala žádný velký význam.²⁸

3. Grigorij Potěmkin (1739 – 1791)

„Narodil se v Čižově poblíž Smolenska. Jeho rodina patřila k nepříliš bohatým šlechtickým rodům.“²⁹ Na právě založené univerzitě „vynikal výjimečným jazykovým nadáním“³⁰, proto patřil k jednomu z dvanácti studentů, kteří byli díky svým výborným výsledkům představeni carevně. Hned příští rok byl ale ze školy vyloučen pro lenost. „Období mimořádné aktivity se u něj střídala s obdobími naprosté nečinnosti a netečnosti.“³¹ Vstoupil do jízdního gardového pluku a v roce 1762 se připojil ke skupině iniciátorů převratu, nazývaného také dámská revoluce. Kateřina ho za to povýšila do hodnosti štábního kapitána. Kromě toho dostal hodnost komořího a byl vyslán na diplomatickou misi do Švédska. Po návratu se přihlásil k aktivní službě v armádě. Dostal se do armády maršála Rumjanceva, který tehdy bojoval proti Turecku. Rumjancev věděl, že je Potěmkin u dvora známý a oblíbený, proto posílal carevně zprávy, ve kterých ho vyzdvihoval. V roce 1774 se Potěmkin jako generálporučík vrací do Petrohradu. V té době je Grigorij Orlov sesazen z funkce generálního adjutanta, na jeho místo nastupuje Alexej Vasilčikov, který pomalu přestává mít pro Kateřinu kouzlo. „Grigorij Potěmkin posílá Kateřině oficiální žádost o

²⁸ *Jekatěrina II Aleksejevna* [online]. [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: <http://www.rulex.ru/01060083.htm>. Překlad Ivana Židková.

²⁹ *Grigorij Potěmkin* [online]. Poslední revize 3. 11. 2007 [cit. 14. listopadu 2007]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Grigorij_Potěmkin.

³⁰ JERÁBKOVÁ, P. - ŠVANKMAJER, M. Kníže Potěmkin. *Dějiny a současnost*, 1992, roč. 14, č. 6, s. 30. ISSN 0418-5129.

³¹ Ibid., s. 30.

místo generálního adjutanta a hrozí, že když jeho žádost nebude vyslyšena, odejde do kláštera.³² Potěmkin byl přijat a získal velkou moc, stal se „neoficiálním spoluvládcem Kateřiny“.³³ Dodnes se spekuluje o jejich sňatku, ale žádný přímý důkaz nebyl ještě předložen. Ve funkci generálního adjutanta po dvou letech skončil, jeho vliv ale neslábnul. Až do své smrti v roce 1791 byl carevniným rádcem. Potěmkin měl veliké plány, které střízlivěji uvažující Kateřina uměla korigovat. Jeho zásluhou byl připojen Krym k Rusku. Na jihu země chtěl vytvořit druhý Petrohrad, osídlit tamější nehostinné stepi a proměnit je v kvetoucí kraj. Měl velkolepé cíle, z nichž se mu podařilo uskutečnit jen málo. Důležité jsou jeho reformy v armádě. „Zrušil funkci důstojnických sluhů, zakázal bití vojáků a zrušil copy.“³⁴ Skoro dvacet let se Potěmkin podílel na vládě a za tu dobu se Rusko začalo „přibližovat vyspělejším evropským zemím“.³⁵ Rusko potřebovalo pro další válku s Tureckem spojence. Tím mělo být Rakousko. Chtěli Josefa II. přesvědčit o síle a moci Ruska, proto se carevna s Josefem II. a dalšími významnými osobnostmi vypravili na inspekční cestu na Krym. Odtud potom pochází všem známý pojem potěmkinovy vesnice.³⁶

Potěmkin se zasloužil o vnitřní reformu říše. Ta spočívala v rozdělení území na gubernie, které se dále dělily na újezdy. Byla také zavedena jednotná správní a soudní praxe. Vzniku centralizovaného byrokratického státu nic nebránilo.

Potěmkin získal mnoho vyznamenání a ocenění, mimo jiné mu „Josef II. na přání carevny udělil titul říšského knížete“,³⁷ samozřejmě s tím souviselo množství darů. Jeho titul zněl kníže Tauridský. Antičtí Řekové názvem Taurida označovali Krym.

³² JEŘÁBKOVÁ, P. - ŠVANKMAJER, M. Kníže Potěmkin. *Dějiny a současnost*, 1992, roč. 14, č. 6, s. 31. ISSN 0418-5129.

³³ Ibid., s. 31.

³⁴ Ibid., s. 32.

³⁵ Ibid., s. 32.

³⁶ Ibid., s. 30-33.

³⁷ *Grigorij Potěmkin* [online]. Poslední revize 3. 11. 2007 [cit. 14. listopadu 2007]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Grigorij_Pot%C4%9Bmkin.

4. Dokumentárně umělecká literatura

„Tradice písemně zaznamenávaných pamětí sahá až do antiky, např. Xenofónovy Vzpomínky na Sókrata ze 4. století př. n. l., a středověku, např. cestopisné paměti Marka Póla. Zvláštní oblibu si tento útvar získal zejména ve Francii, a to především za vlády Ludvíka XIII. a XIV. Paměti psali mezi jinými kardinál Richelieu, La Rochefoucauld, Saint-Simon a v dobách revoluce a vlády Napoleonovy Chateaubriand, Mirabeau a další. Pro starší období býval příznačný spíše zřetel kronikářský, biografický a historiografický, od konce 19. století se stále více rozvíjí aspekt literárněpublicistický, v současné literatuře mají paměti své místo v literatuře faktu. V Čechách byly paměti oblíbeny, za všechny můžeme jmenovat paměti Vítězslava Nezvala nebo Josefa Václava Friče.“³⁸ Také v Rusku vznikaly a vznikají memoáry, např. pamětníků války, státníků (Chruščev, Brežněv, Putin), členů speciálních služeb atd.³⁹ Zdá se, že memoáry vznikají v Rusku více, snad je to tím, že tam vždy vzhlíželi k velkým osobnostem.

Autobiografie má velice blízko k pamětem. Obě můžeme charakterizovat jako písemné vyličení vlastního života autora, popř. některých jeho závažných úseků nebo stránek. „Obecně se dají vysledovat dvě odlišné tendence. Jedna, která směřuje k zasazení autorových zážitků do širšího kontextu historického dění a zpravidla vede za pomoci vlastních komentářů k jeho osobnímu vysvětlení. Druhá se soustřeďuje spíše k autorovu vnitřnímu psychologickému nebo světonázorovému vývoji. Nejvýznamnější autobiografickou památkou starší české literatury je latinsky psaná autobiografie Karla IV. zvaná *Vita Caroli*, která pochází z roku 1350. Literární formy autobiografie jsou rozličné a sahají od prostých deníkových záznamů přes letopisy nebo různé podoby pamětí až k svébytnému uměleckému zpracování, a to nejčastěji buď v podobě literárně stylizovaného deníku, nebo v podobě románu. V umělecké literatuře se také vyskytují tzv. fiktivní autobiografie, které využívají autobiografické formy vyprávění v ich-formě jako výrazového prostředku pro smyšlenou životopisnou

³⁸ Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a v Brně. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 261.

³⁹ *Memuary* [online]. Poslední revize 2. 4. 2008 [cit. 17. srpna 2008]. Dostupné z: <<http://www.lib.ru/MEMUARY/>>. Překlad Ivana Žídková.

fabuli.“⁴⁰ Pro zdůraznění faktu, že autobiografie nejsou žádným druhořadým objektem literatury, uveďme pár jmen osobností, které napsaly autobiografii. Byl to například Francesco Petrarca, Franz Grillparzer, Johann Wolfgang Goethe, Hans Christian Andersen, Oscar Wild, z českých autorů František Palacký nebo už zmíněný Vítězslav Nezval.⁴¹

Deník, memoáry, ale také fiktivní deník nebo pseudoautobiografické psaní jsou příklady tak zvaného autobiografického psaní, které by mělo být autentické a věrohodné. Slovo memoár pochází z francouzského slova la mémoire, což znamená paměť nebo vzpomínky. Jsou to subjektivní „vzpomínky na dobu, v níž autor žil, na místa nebo osoby, se kterými se setkal“.⁴² „Paměti jako literární žánr nabízejí širokou škálu literárních forem od prostého výčtu více či méně zajímavých skutečností až po díla vysloveně beletristická“.⁴³ Pokud se autor držel faktů, dá se dílo hodnotit jako historický pramen. „V případě beletrizovaných pamětí je hranice mezi paměťmi a autobiografií velice nezřetelná. Ačkoli jsou paměti zcela subjektivním dílem, dá se říci, že nejde, jako u autobiografie, o vykreslení vnitřního vývoje, ale o vyobrazení vnějších okolností, např. konkrétních událostí, prostředí nebo druhých osobností. Paměti zpravidla nemají syžetovou výstavbu, témata se řadí volně podle určitého hlediska.“⁴⁴ V souvislosti s českými knihami se mluví o memoárománu⁴⁵. V memoárománu převažuje umělecká stránka nad dokumentárností. Autor se snaží podat vlastní život jako román.

Paměti neboli memoáry patří k dokumentárně umělecké literatuře. Z literárněteoretického hlediska je řadíme k umělecké literatuře, ale velmi blízko má i k publicistice, proto dochází k přesahování žánrů. Nachází se tedy někde mezi

⁴⁰ Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a v Brně. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 34.

⁴¹ *Ibid.*, s. 34.

⁴² *Memoár* [online]. Poslední revize 25. 11. 2007 [cit. 3. března 2008]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Memo%C3%A1r>.

⁴³ Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a v Brně. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 261.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 261.

⁴⁵ Název ještě není ustálený, existují dvě varianty: memoáromán, memoárromán. Jako příklady se uvádí Pavel Kohout *Kde je zakopán pes* nebo Ota Filip *Osmý*, čili nedokončený životopis.

literaturou uměleckou a věcnou, což znamená, že v ní najdeme rysy jak vědeckého, tak i publicistického a uměleckého stylu. Důležité je, aby autor měl určitý vztah k popisované reálné situaci. Tedy toho, co popisuje, by měl být aktivním účastníkem a vytvořit si k tomu vztah. Potom tedy dojde k naplnění podmínky, aby dílo bylo dokumentární. Že je to zároveň tak trochu i umělecká literatura znamená, že nejde o suché popisování určitých faktů, ale o umělecké podání, stylizaci těchto faktů. Dílo má za cíl nejen informovat, ale zároveň na čtenáře zapůsobit. „Rozhodující je autorův tvůrčí záměr, jemuž je podřízena forma, kompozice, způsob vyjádření i výběr výrazových prostředků.“⁴⁶ Překladatel má možnost kombinovat prvky z různých stylů, neměl by potlačovat dokumentárnost, tedy fakta, zároveň má k dispozici širokou škálu prostředků uměleckého stylu, které může využít.⁴⁷

Stanislav Hutník ve své stati z roku 1992 dělí dokumentárně uměleckou literaturu do tří žánrových komplexů, což by mělo přispět k „lepší orientaci a usnadnit práci překladatele.

1. Žánrový komplex literatury faktu zahrnuje širokou oblast literární tvorby, která bere náměty z mnoha oblastí lidské činnosti. Patří sem knihy, které se zabývají problémy určitého oboru nebo odvětví z různých stran, z pohledu historie, budoucího vývoje, autor využívá vlastní badatelské činnosti a jiných nejnovějších poznatků.

2. Žánrový komplex životopisné a memoárové literatury obsahuje biografie, autobiografie, vzpomínkovou literaturu. Stanislav Hutník sem řadí i osobní dokumentaristiku, tedy deníky, zápisky, zpovědi, korespondenci atd. Hlavním tématem této skupiny je popsání vlastního osudu nebo doby, ve které autor žil, popř. se zpracovává osud nějaké významné osobnosti, k níž si autor vytvořil osobní vztah. Mezi využívané postupy této skupiny děl patří nejen žurnalistické a publicistické postupy, ale i umělecké.

3. Žánrový komplex cestopisné literatury je u čtenářů velmi oblíbený žánr. Jsou to většinou knihy, které zachycují vyprávění účastníků dobrodružných cest a expedic. Od

⁴⁶ HUTNÍK, S. K problematice překladu umělecko-dokumentární literatury. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1-3*, 1986, *Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 457.

⁴⁷ HUTNÍK, S. K problematice překladu umělecko-dokumentární literatury. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1-3*, 1986, *Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 453-460.

populárně naučného cestopisu se tento žánr liší tím, že dává více prostoru autoru a jeho tvůrčí invenci.“⁴⁸

Překladatel by se měl na překlad speciálně připravit, protože leckdy tato dokumentárně umělecká literatura vyžaduje odborné znalosti, aby se dosáhlo fakticky přesného překladu. Dalším problémem může být relativní neukončenost, která vyplývá z toho, že se jedná o text pojímající určitý úsek stavu nebo výzkumu v určitém oboru, jenž se vyvíjí. Překladatel by měl být schopen proniknout do problematiky, aby nedošlo ke zkreslení faktů. Neměl by se odchýlit od základního tvůrčího principu, tedy dokumentárnosti textu. „Překladatel nesmí do textu cokoliv doplňovat nebo ho upřesňovat, výjimku tvoří poznámky nebo vysvětlivky pod čarou. Současně platí, že se nesmí vypustit žádné faktické celky obsažené v originálu, což by bylo porušení dokumentárnosti.“⁴⁹ Dokumentárně umělecký žánr má svá překladatelská úskalí. Jestliže autor cituje z autentických dobových materiálů, což je docela časté, musí být překlady těchto materiálů úplné a přesné. „Čím blíže je text dokumentárně umělecké prózy blíže k publicistice, tím menší je možnost autorova i překladatelova přínosu a naopak, čím více se přibližuje k žánrům fiktivní beletrie, tím více se i v oblasti dokumentární literatury připouští větší míra autorova zásahu, který nevyklučuje ani právo na výmysl, především při rekonstrukcích charakterů autentických postav. Při překladatelské činnosti vede tato hlubší beletrizace faktu k větší míře volnosti při vlastním překladu, ale zároveň tato volnost zvyšuje odpovědnost překladatele vůči čtenáři.“⁵⁰

Při našem pátrání jsme zjistili, že v 18. století byly memoáry, deníky a podobné vzpomínky velice oblíbené. Mnoho osobností tehdejšího Ruska si psalo autobiografické zápisky. Byla to například kněžna Daškovová, přítelkyně Kateřiny II. a ředitelka Ruské akademie věd, A. T. Bolotov, který se účastnil sedmileté války a potom byl správcem Kateřinina majetku, V. N. Golovina, dvorní dáma Kateřiny II., S. A.

⁴⁸ HUTNÍK, S. Žánrový systém dokumentárně umělecké literatury z hlediska překladatelské praxe. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 4-5, 1991, Translatologica Pragensia V.* Praha: Univerzita Karlova, 1992, s. 165.

⁴⁹ HUTNÍK, S. Žánrový systém dokumentárně umělecké literatury z hlediska překladatelské praxe. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 4-5, 1991, Translatologica Pragensia V.* Praha: Univerzita Karlova, 1992, s. 167.

⁵⁰ HUTNÍK, S. K problematice překladu umělecko-dokumentární literatury. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1-3, 1986, Translatologica Pragensia II.* Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 457 - 458.

Poniatowski, polský král a Kateřinin milenec, nebo S. A. Porošin, učitel matematiky velkoknížete Pavla.

Závěrem této kapitoly bychom rádi upozornili na velikou oblíbenost žánrů dokumentární literatury. Stanislav Hutník se dokonce domnívá, „že jsme od konce roku 1989 v české a slovenské literatuře svědky vlny literárního dokumentarismu. Čtenáři chtějí poznat „bílá místa“ naší i světové historie, proto vycházejí desítky titulů napsaných před dvaceti i více lety, které v době svého vzniku nesměly být vydávány.“⁵¹ To je i případ Pamětí carevny Kateřiny II., které vyšly v Mladé frontě v edici Osudy. Je tedy určitě hodně materiálu, který by stál za analýzu v příštích diplomových pracích už proto, že se nám tento žánr zdá v oblasti překladatelské vcelku neprobádaný.

5. Styl

Styl ve vlastním slova smyslu znamenal již „v klasickém římském období osobitý způsob výrazu, souhrn individuálních zvláštností v rétorice i básnictví, později i v dalších druzích umění. V obecném smyslu se od 19. století pojmem styl rozumí specifický a jednotný výběr dílčích prvků nebo postupů při výstavbě záměrně vytvářených celků. Z tohoto hlediska má každý jazykový projev svůj styl, který lze zachytit a dále rozebírat jako styl textu v širokém slova smyslu, jenž se neomezuje jen na psané projevy literární, vědecké a odborné. Ve významu absolutním je styl hodnota, již některá díla mají a jiná postrádají. Pojem styl má zde kladnou hodnotu a kritik jím vyjadřuje svůj postoj k dílu. Důležitou úlohu zde hraje i stylizace. Ve výstavbě uměleckého díla se projevuje různým způsobem, a to nejen ve ztvárnění jazykových prostředků, ale může zasahovat i do oblasti kompozice. Nedůsledná stylizace může hodnotu uměleckého díla snížit a způsobit tak různá vybočení ze stylu. Styl je výsledek stylotvorného procesu, na němž se podílejí různé faktory jak objektivní, dané určitým sociálním a kulturním kontextem, tak i subjektivní související s osobností

⁵¹ HUTNÍK, S. Literatura faktu a překlad. In *Hovory o překlada a tlumočení I*. Praha: Interlingua, 1991. s. 69.

autora.⁵² Jak se ve Slovníku literární teorie dále uvádí, lze rozlišovat styly podle jednotlivých činitelů a okolností, v různém směru a stupni abstrakce takto:⁵³

Singulární styl konkrétního díla

Styl určité skupiny děl jednoho autora

Individuální styl autorský

Styl uměleckého směru, literární skupiny, školy apod.

Styl generace, doby, epochy (v aspektu časově historickém, chronologickém)

Styl regionální, kmenový, národní (v aspektu lokálně geografickém)

Styl jednotlivých umění, druhů, žánrů

Styl dobrodružný atd. (z hlediska tematického)

Styl lidový, dvorský (podle sociální diference)

Styl sarkastický, majestátní, humorný (podle zaměření, funkce a speciálního rázu)

Od obecného vymezení stylu se přesuneme ke konkrétním podobám. Jazykový styl literárních uměleckých děl, tedy „způsob výběru a uspořádání jazykových prostředků, je ovlivněn stylovými činiteli objektivními, danými historickým stavem jazyka určité doby a účelem projevu, a subjektivními, které souvisejí s osobností autora, jeho psychickými dispozicemi, životním stylem, věkem, vzdělaností, znalostí jazyka jako nástroje komunikace, znalostí oblasti, kam je jazykový projev zaměřen. K objektivním činitelům uměleckého jazykového stylu přistupují další. Je to například historická kvalita estetické normy a poetiky jazyka umělecké literatury ve vztahu k dobovým představám o umělecké literatuře jako celku, dále představám o tématice, kompozici a žánrech. Subjektivní činitelé souvisejí s funkcemi autorského subjektu v textu, s autorským stylem, s hodnotovým žebříčkem autora, s jeho znalostí literárního a uměleckého kontextu, s jeho estetickým vkusem a preferencemi, vztahem k literární

⁵² Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a v Brně. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 359 - 360.

⁵³ *Ibid.*, s. 360.

tradici a k literárním a společenským konvencím, zvláště k normě estetické.⁵⁴ Jak dále píše Ladislava Lederbuchová, „všem běžným komunikačním funkcím jazyka je nadřazena funkce estetická, tedy schopnost jazyka podávat čtenáři především informace o sobě samém jako nositeli dalších významů textu. Ve funkčním stylu uměleckém se využívá všech jazykových vrstev, spisovných i nespisovných a všech slohových postupů.“⁵⁵ „Podle postoje autora k obsahu sdělení se rozeznává jazykový styl věcný a emocionálně zabarvený, např. slavnostní, patetický atd. Podle jazykových kritérií lze rozlišovat jazykový styl nominální a verbální, explicitní a implicitní, jednoduchý a ozdobný, dále verbalistický, frázovitý, pregnantní atd.“⁵⁶ Ve Slovníku literární teorie se dále uvádí, že „vzhledem k širší pojmu literární styl umělecký lze vytyčit pouze obecné znaky, poněvadž konkrétní projev je dán dalšími objektivními i subjektivními faktory, jako jsou např. různorodost vyjadřovacích prostředků a postupů, výběr jazykových prostředků, jejich uplatnění a funkčnost, sémantická mnohoznačnost, emocionalita, subjektivní zabarvení aj.“⁵⁷

V uměleckém díle je důležitá estetická funkce, která „organizuje a sjednocuje významy literárního díla tak, aby ve významovém celku umělecké struktury působily všechny jako umělecký znak. Estetická funkce působí na čtenáře, aby při četbě umělecké literatury uplatňoval měřítko krásy a nehodnotil literaturu např. podle toho, zda mu vyhovuje jako přímý zdroj poznatků nebo mravních vzorů nebo jen jako zdroj citového pohnutí apod. Právě díky estetické funkci si uvědomujeme umění jako zvláštní kvalitu, na niž neuplatňujeme měřítko praktického hodnocení, ale měřítko estetická, jako jsou harmonie, dokonalost, extatičnost, originalita aj. Významy umělecky hodnotného literárního díla tvořené estetickou funkcí textu vyvstávají na pozadí dobové estetické normy. Estetická funkce díla může být s normou v souladu, ale většinou je jejich vztah rozporný. Estetická norma je dána všeobecným relativně shodným pocíťováním estetické hodnoty, tedy něco je všeobecně pocíťováno jako krásné, něco jako ohavné, jiné zas jako absurdní atd. Estetická norma je ovlivňována

⁵⁴ LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. 1. vyd. Jinočany: Nakladatelství H&H Vyšehradská, 2002, s. 315. ISBN 80-7319-020-6.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 315.

⁵⁶ Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a v Brně. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 360.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 361.

dalšími normami společenského života, zvláště normou mravní, promítající se v morálce společnosti.⁵⁸

Každý jazyk má jinak strukturovaný materiál výrazových prostředků. V určitém jazyce máme k dispozici synonyma určitého stylového zabarvení, která druhý jazyk nemá. „Rozvržení vyjadřovacích prostředků mezi jednotlivé funkční styly je historicky proměnlivé.“⁵⁹ Určité rysy textu originálu patří do literárního kontextu té dané země. Jestliže překladatel provede změny v těchto pasážích, nemusí se jednat o negativní vliv. Nejde o vylepšování díla, ale o zajištění jeho maximální účinnosti.⁶⁰

6. Kniha Paměti carevny Kateřiny II.

Své paměti sepisovala Kateřina II. v různých obdobích svého života. Existuje tedy několik verzí. V německém překladu Pamětí carevny Kateřiny II. vydaných v roce 1986 v Lipsku je obsaženo všech devět verzí, které Kateřina napsala. Ta verze, která vyšla v českém překladu, patří k nejpozději vypracovanému textu a od ostatních se odlišuje promyšleným výběrem slov, stránkováním a tím, že byla napsána na papíře se zlatým orámováním. V poznámkách německého překladu je dále uvedeno, že onen „oficiální“ text pamětí, který je přeložen do češtiny, kontrolovali s originálem v ruském státním archivu, aby odstranili nepřesnosti. Ty mohly vzniknout nepozorností při opisování.

Vůbec poprvé byly paměti vydány v Londýně v roce 1859 A. I. Gercenem a záhy vyvolaly spekulace jak u historiků, tak u široké veřejnosti. V Rusku byly Paměti carevny Kateřiny II. oficiálně zakázané až do roku 1906. A to proto, že Kateřina přiznává, že „budoucí car Pavel I. není pokračovatelem rodu Romanovců, ale je synem Sergeje Saltykova“.⁶¹

⁵⁸ LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. 1. vyd. Jinočany: Nakladatelství H&H Vyšehradská, 2002, s. 82 - 83. ISBN 80-7319-020-6.

⁵⁹ PECHAR, J. Stylistické problémy překladu. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1-3*, 1986, *Translatologica Pragensia II*, Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 108.

⁶⁰ Ibid., s. 105-115.

⁶¹ Jekatěrina II i G. A. Potěmkin: *Ličnaja perepiska: 1769-1791*. Moskva, Nauka, 1997, s. 479. ISBN 5-02-011222-4.

Podle Šumigorského není pochyb o tom, že se „Kateřina rozhodla napsat svou úplnou a systematickou biografii až v posledních letech života. Připravovala si k tomu svoje vzpomínky na dětství, stěhování do Ruska a na manželství s velkoknížetem Petrem na samostatné papíry, které různě doplňovala, podle toho, co ji ještě napadlo.“⁶² To, že její biografie končí v roce 1758, připisuje Šumigorský její blízké smrti. Nesouhlasí s Gercenem, který v předmluvě uvádí, že si Kateřina ani „nepřála dopsat své paměti do konce kvůli událostem, které potom přicházejí“. Dále v článku odkazuje na Bilbasova, který dokázal, že „začátek uspořádání pamětí spadá do roku 1794, kdy Kateřině bylo 64 let a do její smrti zbývaly dva roky. A snad předtucha blížící se smrti přinutila psát Kateřinu francouzsky, tedy jazykem, který sice neměla tak ráda jako ruštinu, ale byla v něm zběhlejší.“⁶³

Šumigorskij se dále domnívá, „že už z první strany vlastních pamětí (zvláště z uvedeného sylogismu) je jasné, že Kateřina chtěla napsat celou svou biografii“.⁶⁴ Byla hrdá na své úspěchy, kterých dosáhla za svého panování a jistě by byla ráda, kdyby se zachovaly všechny pohromadě v její biografii.

Kniha Paměti carevny Kateřiny II. začínají předmluvou Iskandera. Českého čtenáře by to mohlo zarazit, protože na první pohled nepřipomíná žádné obvyklé jméno. Iskander je pseudonym Alexandra Ivanoviče Gercena. Možná by stálo za to, tuto skutečnost osvětlit, což překladatelka neučinila. V předmluvě se hovoří o osudu pamětí, o přibližné době, kdy mohly být napsány, a o opisech, které se pořizovaly. Dokument byl prý zapečetěn v balíčku s nápisem „Jeho carské Výsosti careviči a velkoknížeti Pavlu Petroviči, milovanému synu“. Kateřina tedy měla při psaní svých pamětí představu budoucího čtenáře svého díla, psala pro konkrétní osobu, kterou dobře znala. Je ovšem jasné, že doufala, že si její knihu přečtou i jiní. Skutečnost byla ovšem jiná. Kniha byla tajně uzamčena v archívu. Přesto se někomu podařilo pořídit opis.

První zmínka o opisech pamětí pochází z roku 1821. Tehdy si k 25. listopadu N. I. Turgeněv v deníku zapsal, že se předcházející den vrátil z klubu a pustil se do čtení

⁶² ŠUMIGORSKIJ, Je. *Jekatěrina Vtoraja: Imperatrice Jekatěrina II v načale carstvovanija Petra III* [online]. Poslední revize 24. 1. 2008 [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: http://az.lib.ru/e/ekaterina_w/text_0050.shtml. Překlad Ivana Žídková.

⁶³ *ibid.*

⁶⁴ *ibid.*

Secrets de Catherine II. Jeden opis si měl dokonce vlastnoručně pořídit A. S. Puškin v Oděse. Tento fakt se mnohokrát v souvislosti s Puškinem opakoval, ale pravda je úplně jiná. Jak píše ve svém článku Těrebeninová, „otázkou je, jestli to bylo v Oděse, ale určitě paměti Puškin neopisoval vlastnoručně“.⁶⁵ Zřejmě to byl D. N. Gončarov. „Puškin měl zálibu v memoárech, chtěl využít těchto informací v historické práci o Petrovi I. a jeho následnících. Navíc mu paměti pomohly v porozumění osobnosti Kateřiny II., což se promítlo v jejím obraze v novele Kapitánská dcerka. V novele Piková dáma se objevuje karetní hra faraón, se kterou se taktéž setkal v pamětech. Je možné, že kniha na Puškina zapůsobila do té míry, že si začal vést deník, kde se, stejně jako u Kateřinina díla, velká část věnuje života při dvoru.“⁶⁶

Kniha Paměti carevny Kateřiny II. má dvě části. První část je datována 1729-1751, druhá část 1751-1758. Rok 1729 je rokem narození Kateřiny II., ale samotný text začíná krátkým představením Petra III. Je nastíněn jeho život a výchova až do příjezdu do Ruska. Kateřina vstupuje do děje až zmínkou o jejich prvním setkání v roce 1739. Na rozdíl od originálu se v českém překladu více dbá na přehlednost a na orientaci čtenáře, proto se text dělí na kapitoly podle let, roky jsou graficky zvýrazněny v úvodu každého oddílu, které začínají na nové stránce. Tento fakt je uveden u prvního letopočtu ve formě poznámky pod čarou (str. 26 PŘ). Toto dělení na roky bylo zřejmě provedeno redaktorkou Taťánou Hedbávnou⁶⁷. Za samotnými paměťmi následují různé dopisy. Tato kapitola je v českém překladu označena jako přílohy. Za přílohami je připojen doslov, který napsal Milan Švankmajer, jež je také autorem samostatné knihy o Kateřině II. V tomto doslovu upozorňuje na to, že se paměti napsané Kateřinou nemohou chápat jako věrohodný pramen, je to jakýsi pohled Kateřiny, její výklad toho, jak se na skutečnosti má pohlížet. Švankmajer dává do souvislostí její rodné knížectví a potom z historického hlediska osvětluje dramatické okamžiky Kateřinina života v Rusku. Není to ani tak zřícení domu, kde bydleli, ale spíše dlouholeté bezdětné manželství, které ohrožuje její budoucnost v Rusku, dále zatčení kancléře Bestuževa, se kterým plánuje převzetí moci po smrti

⁶⁵ TĚREBENINA, R. Je. *Kopija "Zapisok Jekatěriny II" iz archiva Puškina* [online]. [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: <<http://feb-web.ru/feb/pushkin/serial/v69/v69-008-.htm>>. Překlad Ivana Žídková.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ U poznámky je napsáno, že byla přidána redakcí a jelikož je odpovědnou redaktorkou Taťána Hedbávná, domníváme se, že poznámka pochází od ní.

carevny Alžběty. Pro lepší orientaci čtenáře jsou připojeny dvě genealogie, a to Romanovců a Kateřiny II. Tyto genealogie i doslov v ruském originálu chybí. Obě knihy jsou doplněny obsahem. V ruském originálu je připojena poznámka, že obsah byl vytvořen editory, protože nebyl ve francouzském originále, ze kterého ruský překlad vycházel. Dále je v knize *Записки императрицы Екатерины II* připojen seznam čtyř slov, které byly vytištěny špatně a u nichž je uvedeno opravené znění.

Samotné vyprávění začíná kapitolkou, která je nadepsána *Petr III. – jeho otec a matka* (str. 10 PŘ). Hlavní pozornost je tedy upřena na budoucího manžela Kateřiny II. Ta vzpomíná, kdy svého vzdáleného příbuzného viděla poprvé, co se o něm v rodině říkalo, jaký byl a koho měl rád. Z hlediska vyprávění je zajímavá věta: *V roce 1744, 9. února, přijela Kateřina II. se svou matkou do Moskvy, kde se tehdy ruský dvůr zdržoval.* (str. 13 PŘ) A o pár řádků dál: *Příjezd Kateřiny II. a její matky mu nebyl nijak vhod jako záležitost tajně dojednaná jeho protivníky* (str. 13 PŘ). Před těmito větami a i po nich o sobě Kateřina vypráví v 1. osobě, což je logické i typické pro vyprávění, které autor prožil. Z výše uvedených vět je cítit, že Kateřina své paměti psala v době, kdy byla samoděržavnou panovnicí velké říše. Do Ruska přijela jako nepřiliš významná šlechtična německého rodu, jako Sofie Augusta Frederika z Zerst Anhaltu, ale z jejího podání musí být každému jasné, že byla osudem předurčena, aby se stala carevnou impéria. I takováto stylizace je jedním z rysů pamětí. Dále text pokračuje líčením událostí, jak si je Kateřina Veliká zaznamenávala na kousky papíru a později jich použila k psaní pamětí. Je zajímavé, že nejvíce pozornosti věnuje nepodstatným věcem, tedy až příliš dokonalým vylíčením povahy a vzhledu svých služebných, popisu interiérů, chování lidí a až překvapivě přesnému předání jednotlivých rozhovorů. Není nouze o dramatické okamžiky, třeba požáru paláce, zřícení domu nebo zatčení důležitých osob. Není tedy od věci názor, že by tyto paměti spíš než k poznání osobnosti Kateřiny Veliké mohly sloužit jako líčení tehdejšího dvorního života, poměrů a stylu. Vládě a samotné tehdejší carevně Alžbětě je nastaveno zrcadlo a Kateřina chce všechny čtenáře přesvědčit, že ona je tou jedinou pravdivou morální silou, čistým člověkem majícím jen dobré stránky.

Za zmínku také stojí, jak se v textu originálu mění titul manžela Kateřiny Veliké. Zatímco carevna – Императрица je od první řádky psaná s velkým písmenem, titul velkokníže – Великий Князь je zpočátku psán malým písmenem, dále jsou obě slova s velkým počátečním písmenem a ke konci se často objevuje zkratka В. Князь.

V českém překladu jsou slova carevna i velkokníže psána s malým písmenem, Její Veličenstvo psáno s oběma velkými počátečními písmeny v souladu s pravidly českého pravopisu.

V ruském textu carevna Kateřině i Petrovi tyká, v českém překladu vykává, např. „Všechno, co říkám, se vás netýká, vím, že jste ho v jeho konání nepodporovala a že jste se nedívala a ani nechtěla dívat skrz dveře“ (str. 41 PŘ) *Все, что я говорю, до тебя не относится, я знаю, что ты не принимала участие в его поступке, и что ты не смотрела и не хотела смотреть сквозь дверь* (str. 41 OR) Jen pro srovnání uvádíme, že v německém překladu carevna oběma rovněž vykává (str. 56 GER). Zamyslíme-li se nad touto nesrovnalostí, zřejmě by v češtině mohly být obě možnosti. Carevna by mohla o mnoho mladším de facto příbuzným tykat, zároveň i vykání je v pořádku, protože se jedná o velkoknížete a velkokněžnu, tedy osoby s určitou prestiží. Nutno ještě dodat, že Petr s Kateřinou si navzájem vykájí a to jak v ruském textu, tak i v českém. Kněžna Daškovová, která byla současnici a po určitý čas i přítelkyní Kateřiny, také napsala paměti. Díky tomuto dílu můžeme porovnat zvyky ve společenském styku. V pamětech kněžny Daškovové si všechny osoby vykájí a to jak i např. Kateřina s kněžnou, tak i Petr III. s maršálem.⁶⁸ V češtině se tykání rozšířilo až v polovině 20. století.⁶⁹ Dříve se používalo jako oslovení nejbližších osob, proto je pravděpodobné, že si v 18. a 19. století vykali nebo onikali. Z tohoto hlediska jsou změny, které překladatelka provedla, oprávněné.

V pamětech jsou přímé věty zasazeny do vyprávění, nejsou nijak odděleny. Je zajímavé, že někdy se užívá uvozovek, někdy ne, neexistuje na to žádné pravidlo. V ruském originále přímá řeč většinou začíná dvojtečkou, po které následuje velké písmeno. Překladatelka Věra Amelová se ale v těchto případech striktně drží pravidel českého pravopisu.

Kateřina nikoho neoslovuje jménem, případně jménem a otčestvem, ale jen příjmením. Nevíme, jestli to tehdy bylo nevyřčené pravidlo nebo to bylo způsobeno tím, že velkokněžna Kateřina byla vysoce postavená a neexistovala jiná osoba, která by se jí v dvorské hierarchii vyrovnala, kromě carevny, která ji převyšovala. Jelikož i

⁶⁸ *Paměti Daškovové* [online]. Poslední revize 28. 3. 2008 [cit. 22. srpna 2008]. Dostupné z: <http://fershal.narod.ru/Memories/Texts/Dashkova/Dashkova.htm>.

⁶⁹ VODIČKA, J., HLAVSA, Z. *Restituovat zdvořilé vyjadřování není jednoduché* [online]. Poslední revize 6. 1. 2003 [cit. 22. srpna 2008]. Dostupné z: <http://voda.webz.cz/ces.html>.

Petrovi III., svému manželovi, vykala, není pravděpodobné, že by používala jiné oslovení, než příjmení. V češtině ale samotné příjmení zní neuctivě a neobvykle, proto překladatelka dodává, pokud před jménem nestojí titul nebo hodnost, slovo paní, slečna.

V originálu není text příliš členěn na odstavce. Snad jen na straně 6 originálu je vidět větší členitost, ale následující stránky jsou členěny do odstavců pouze sporadicky. Překladatelka Věra Amelová se snažila o větší přehlednost a odstavců využívá daleko více, což je jistě přínosné. Zároveň nedodržuje původní interpunkci. Kateřina používá dlouhé věty, odděluje je čárkami a středníky. Věra Amelová většinou místo středníku píše tečku. Tato strategie více vyhovuje požadavkům na český text, ve kterém se středník neuzívá tak často, jako v ruštině.

Na konci knihy věnuje Kateřina celé dvě strany (str. 196-197 PŘ) sama sobě, popisuje své kladné vlastnosti, svou duši. Je také připojena krátká úvaha o svádění a podlehnutí svodům, jejíž závěry mají Kateřinu ospravedlnit. Čtenáři musí být jasné, že svůdníkovi Sergeji Saltykovovi nepodlehla vlastní vinou.

Jak už bylo řečeno výše, na konci knihy jsou v přílohách dopisy. Jsou to dopisy Petra III. Kateřině, Ivanu Šuvalovovi, favoritovi carevny Alžběty, a baronovi Ottu Magnu von Stackelbergovi, ruskému diplomatu, a dále dopis Kateřiny hraběti Poniatowskému, který do Ruska přijel jako vyslanec Saska, stal se milencem velkokněžny Kateřiny a později byl posledním polským králem. Všechny dopisy psané Petrem byly psány a otištěny ve francouzštině a potom přeloženy do ruštiny. V českém překladu chybí francouzský originál. V úvodu k těmto dopisům se píše, že byly objeveny před rokem (tedy roku 1858) v Moskvě. V poznámce k ruskému překladu je uvedeno, že se překladatel snažil dopisy přeložit co nejvěrněji, ale kouzlo pravopisných chyb originálu se vytratilo. Tuto poznámku Věra Amelová přejímá. Ivana Šuvalova prosí Petr v dopisech většinou o přímluvu u carevny Alžběty a baron Stackelberg má za úkol vyřídít nějaké blíže neurčené osobě, že ji Petr miluje. Dopis Kateřiny hraběti Poniatowskému je zřejmě psán rusky, protože je v originále otištěn jen rusky. V poznámce je napsáno, že tento dopis byl uveřejněn v roce 1858 v Berlíně, je připisován Kateřině II. a předpokládá se, že adresátem je hrabě Poniatowský. Tento dopis je velice důležitý, protože popisuje převrat a smrt Petra III. tak, jak ji Kateřina objasnila. A celý text je zakončen trpkým povzdechem, který zřejmě pochází z pera Iskandera, tedy Alexandra Gercena.

Podobný text, který je už více než 200 let starý, se neobejde bez vysvětlivek. Autorka, Kateřina Veliká, píše o tehdejší životě. Paměti jsou určené jejím dětem a širokému publiku a tak nemá potřebu jmenovat určité aktéry nebo součásti běžného života. Bez vysvětlivek by byl čtenář na mnoha místech ztracený. Překladatelka se rozhodla pro dva druhy vysvětlivek. Pokud je to možné, zabudovává do textu vnitřní vysvětlivky, např. *jehož tehdy císařovna a královna Marie Terezie* (str. 84 PŘ) a pokud to je doplňující informace, například doba vlády, jiná varianta jména nebo informace, kterou lze číst na jiném místě, je to uvedeno ve formě poznámek pod čarou, které jsou poměrně časté.

Eva Masnerová se zamýšlí ve své stati z roku 1986 nad otázkou, jestli „potřebuje překlad umělecké prózy vysvětlivky“. Ač paměti nejsou jednoznačnou uměleckou prózou, její závěry se dají v našem případě využít. Píše, že základem práce překladatele je „celkové pochopení textu, včetně narážek, reálií atd.“⁷⁰ Je ale složité definovat znalosti průměrného čtenáře knihy. Paměti carevny Kateřiny II. zřejmě nejsou knihou, která by se masově půjčovala a četla. Po takovéto knize sáhne zřejmě ten, kdo se aspoň trochu zajímá o historii nebo o samotnou Kateřinu Velikou. I přes tuto skutečnost se nám vysvětlivky zdají vhodné. Souhlasíme s Evou Masnerovou, která píše, že „překladatel je interpret díla“, což znamená „promyšlený výklad originálního textu včetně přiblížení reálií, nezvyklých pojmů, místní a dobové specifiky“.⁷¹ Jiří Levý varuje před „dokreslováním nebo zjednodušováním originálu“.⁷² Vysvětlení je podle něj nutné dodat tam, kde „současnému čtenáři uniká informace, kterou původní čtenář vnímal“. V našem případě vysvětluje překladatelka, kdo to jsou *Dalekarlové* (str. 27 PŘ), kdo je *Čuchonka* (str. 65 PŘ), uvádí současné jméno města, které se dříve jmenovalo *Revel* (str. 46 PŘ), což je i případ *Rogerviku* (str. 48 PŘ), poznamenává, že *červonce* jsou zlaté dukáty (str. 121 PŘ), *archijerej* je biskup (str. 122 PŘ) atd. Na jednom místě dokonce upozorňuje, že v rukopise bylo napsáno chybné datum (str. 184 PŘ). Na jiném místě překladatelka doplnila narážku, která v originále nebyla vyřčena: *На это он сказал мне по-русски следующие характеристические слова: Она с природы...* (str. 252 OR) V českém překladu

⁷⁰ MASNEROVÁ, E. Potřebuje překlad umělecké prózy vysvětlivky? *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1-3, 1986, Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 359.

⁷¹ Ibid., s. 368.

⁷² LEVÝ, J. *Umění překladu*. 3. vyd. Praha: Ivo Železný, 1998, s. 125. ISBN 80-237-3539-X.

čteme: *Odpověď mi na to rusky těmito charakteristickými slovy: „Je hloupá od přírody.“* (str. 207 PŘ). V poznámce pod čarou je k tomuto uvedena transkripce ruské výpovědi, tedy *ona s přírody dura*. V originálu negativní hodnocení carevny v plné síle asi nemohlo zaznít, otázkou ale je, jestli by nebylo vhodné nechat i v češtině větu nedořečenou, podle kontextu by se čtenář mohl dovítit, že se hodnotí intelektuální úroveň carevny Alžběty. Pro srovnání uvádíme i řešení německého překladu, který vycházel ze stejné ruské knihy, ale porovnával ho s francouzským originálem a k němuž měla Věra Amelová přihlížet: *Er antwortete mir auf russisch mit den charakteristischen Worten „Ona s přírody fadaisniza“ – sie ist von Natur eine dumme Schwätzerin* (str. 321 GER). To znamená, že opravdu v originálu nebylo žádné slovo a každý překladatel si dodal svoje, v německém překladu je to hloupá drbna.

Jak už bylo řečeno výše, paměti napsala Kateřina II. francouzsky. Některé věty nechala v ruštině, snad proto, že byly charakteristické pro danou situaci nebo lépe vystihovaly skutečnost. V ruském překladu jsou psány kurzívou a v českém překladu jsou v textu přeloženy. V poznámce pod čarou jsou pak tyto ruské věty přepsány do latinky. Je to případ věty: *“Je to naše vina, matičko“ - Vinovaty, matuška* (str. 42 PŘ). Je taky možné, že tyto věty měly čtenáře podpořit v přesvědčení, že autorka uměla rusky velice dobře. Na jiném místě také píše: *Им также хорошо выводить пятна, которые по-русски называются лишай; я не припомню теперь французского названия; это тоже род воспаления, от которого кожа зудит* (str. 82 OR) *Помáhá i na vyrážku, jíž se rusky říká lišaj, nevzpomínám si teď na francouzský název, jde o druh pálení, při němž kůže svědí* (str. 72 PŘ) Víme, že Kateřina text pečlivě připravovala, přepisovala, aby byl dokonalý, není tedy možné, aby neměla možnost si zjistit, jak se toto slovo řekne francouzsky. Proto se tedy domníváme, že jde o promyšlenou formulaci, která má opět čtenáře přesvědčit o perfektně zvládnuté ruštině z Kateřininy strany.

Tento překlad je dokumentárním překladem. To znamená, že text je metatextem. „Chce informovat o komunikaci mezi autorem originálu a čtenářem originálu, proto je překlad co nejbližší k originálu. Snaží se co nejméně zasahovat do členění vět, do stavby vět, zachovává realie a jiné zvláštnosti textu, dává přednost spíše vysvětlivkám

než aby tyto zvláštnosti a reálie nahrazoval. Tento překlad je častěji užíván při překladech starých textů nebo vzdálených kultur.⁷³

6.1 Reakce na vydání Paměti carevny Kateřiny II.

Z Literárních novin z 3. března 1994 pochází jedna z recenzí vydané knihy. Autor, který je podepsaný pouze zkratkou (šek), začíná tím, kdo vlastně Kateřina II. byla, zmiňuje její původ i přívlastky, které se jí později dávaly. Dále informuje o tom, že vše podstatné, co by se ne jeden historik toužil dozvědět, je jen nastíněno. Autor uvádí, že Kateřina II. nepsala vytříbeným stylem, ale nějaké postřehy jí nelze upřít – měl asi na mysli líčení intrik, o nichž se zmiňuje. Na závěr přidává hodnocení překladu. Kritizuje nedostatečné skloňování osobních zájmen a nadbytečnou interpunkci, která automaticky přešla z ruského originálu.

Na obranu poslední zmíněné výtky můžeme uvést, že překlad byl myšlen jako dokumentární překlad, to znamená jako zcela přejímající výchozí text. Jde totiž o to, aby si český čtenář udělal obrázek o stylu psaní a konečně i myšlení Kateřiny II. Kdyby Věra Amelová upravovala interpunkci, vedlo by to i k změnám jiného druhu a nakonec by z toho mohl vzniknout text, sice libě znějící českému uchu, ale nepodobný stylu Kateřiny Veliké.⁷⁴

Druhá recenze je z časopisu Tvar z 24. března 1994. Autor, Jiří Pokorný, dostal daleko více prostoru než předchozí recenzent Literárních novin. Začíná citací z dopisu, který Kateřina poslala Stanislavu Poniatowskému. Začíná tedy od úplného konce knihy. Kateřina informuje v dopise svého bývalého favorita o smrti manžela Petra III. Článek pokračuje místem narození Kateřiny, tedy správněji Sofie, a ve zkratce líčí její život. Neopomene připomenout, že paměti jsou subjektivním líčením událostí, proto se Kateřina se jeví jako absolutně kladná hrdinka na rozdíl od svého manžela. Jiří Pokorný si všímá, že důkladné popisy dvorních zábav, komnat a nábytku měly sloužit k zamlžení podstatné skutečnosti. Informuje o tom, že se tyto paměti udržovaly v tajnosti a že Kateřině zřejmě mnoho sympatií nezískaly. Závěrečný malý odstavec

⁷³ NORD, Ch. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997, s. 49. ISBN 1-900650-02-9. Překlad Ivana Žídková.

⁷⁴ šek. Paměti carevny Kateřiny II. *Literární noviny*, 1994, roč. 5, č. 9, s. 13. ISSN 1210-0021.

chválí vysokou úroveň překladu a také doslov Milana Švankmajera a hodnotí knihu jako zajímavou a užitečnou.⁷⁵

Recenzi v časopise *Dějiny a současnost* vypracoval Pavel Bělina. Zpočátku se věnuje carevně Alžbětě, označil ji za alkoholičku, ačkoliv se o něčem podobném v pamětech nedozvíme. Kateřina se o carevně vyjadřovala vcelku pozitivně a s obdivem, který sice postupem doby trochu opadal, ale svůj soud Pavel Bělina rozhodně nemohl získat z knihy. Dále naráží na to, že Johanna Alžběta Holštýnsko-Gottorpská, matka budoucí carevny, intrikovala a Kateřina nechce „dát najevo sympatie její nevyžadované iniciativě“. V knize není uvedeno, že by s matčíným chováním Kateřina souhlasila nebo sympatizovala a naopak se historikové (Švankmajer) domnívají, že Kateřina o poslání své matky v Rusku snad ani nevěděla. Bělina chybně označuje velkokněžnu za Kateřinu Petrovnu. Připomíná narození nemanželského syna Pavla, což carevna Alžběta uvítala. Bělina ocenil, že jsou k pamětem připojeny dopisy Petra a Kateřiny Veliké a doslov Milana Švankmajera. Upozorňuje na některé chyby, které se do překladu vloudily a na nedokonalou knižní vazbu. Bělina uvádí přesné stránky s věcnou chybou. Je to strana 150 a 170. Na straně 170: *V měsíci červenci jsme se dozvěděli, že se 24. června Memel vzdal ruským vojákům, a v srpnu jsme dostali zprávu o bitvě u Grossjägersdorfu*, v níž Rusové 19. srpna (str. 170 PŘ) в июле месяце мы узнали, что 24 июля город Мемель сдался на капитуляцию русским войскам; а в августе получено было известие о Гроссэгерсдорфском сражении (str. 203 OR). V uvedené ukázce jsou dvě chyby, které by Pavel Bělina mohl zmínit. Jestli srovnával originál s překladem, pak ho zřejmě zarazil měsíc. Překladatelka ale správně opravila datum na 24. června. Takto to je i v německém překladu, i v originálním francouzském vydání, které je přístupné na internetu. Pokud četl Pavel Bělina jen český překlad, pak se jeho výtky bude vztahovat k poznámce, že označené město se v současné době jmenuje Klajpeda. Bohužel je hvězdička u jiného města, neboť město Memel se nyní jmenuje Klajpeda.⁷⁶*

Poslední z recenzí, které se nám podařilo získat, je článek ze Slovanského přehledu, pod níž najdeme šifru -rv-, za kterou se zřejmě skrývá Radomír Vlček z redakční rady. Radomír Vlček chválí nakladatelství Mladé fronty, že vydalo paměti jedné

⁷⁵ POKORNÝ, J. Paměti carevny Kateřiny II. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 6, s. 23. ISSN 0862-657X.

⁷⁶ BĚLINA, P. Paměti carevny Kateřiny II. *Dějiny a současnost*, 1994, roč. 16, č. 3, s. 63-64. ISSN 0418-5129.

z významných osobností ruských dějin v době, kdy se pozornost od Ruska odvrací. V této recenzi se uvádí, z jakých knih překladatelka vycházela a jak svůj překlad, tedy text knihy, členila. Radomír Vlček však zřejmě špatně pochopil informaci z tiráže. V článku uvádí, že překladatelka vycházela z posledního ruského vydání paměti z roku 1990, které konfrontovala s prvním ruským vydáním z roku 1859. V tiráži je ale napsáno, že ona kniha z roku 1990 je reprintem vydání z roku 1859. Dále je v recenzi uvedeno, že kniha postihuje nejvíce čtyřicátá a padesátá léta 18. století. Připomíná zmínku o diplomatické misi Kateřinina otce v Rusku. Pokud je nám známo, v Rusku byl nikoliv otec, ale strýc Kateřiny. Radomír Vlček správně odhadl jeden z cílů, proč budoucí carevna psala paměti. Považovala totiž za nutné vysvětlit, proč byl zavražděn její manžel, car Petr III. Autor recenze pokládá paměti spíše za retrospektivní deník a doporučuje k nim přistupovat se značnou dávkou kritiky a skepse. Spolu s oceněním pečlivé přípravy publikace upozorňuje na některé závažné chyby jako např. nesprávné vymezení vlády cara Mikuláše I. nebo špatnou interpretaci významu některých slov jako např. deviz místo devíz, ublížení místo sblížení. Posledně jmenované typografické chyby se nám zdají zanedbatelné, ač mohou v textu způsobit nedorozumění. Radomír Vlček chválí překlad i poznámky pod čarou, což podle jeho názoru nejen umožnilo lepší orientaci, ale i naznačilo dvojsmyslnost či rozporuplnost některých Kateřininých slov, a nezapomněl ocenit výstižný doslov Milana Švankmajera.⁷⁷

7. Překladatelka Věra Amelová

Věra Amelová pracuje pro nakladatelství Paseka a Mladá fronta. Zaměřuje se především na redaktorskou práci. Ze soupisů knihoven víme, že kromě Paměti carevny Kateřiny II. přeložila ze slovenštiny knihu Odkryté dějiny. První lidé na území Československa od Pavla Dvořáka z roku 1984.

Kontaktovali jsme ji mailem na adresu, kterou jsme získali na webových stránkách nakladatelství Paseka. Odpověděla nám, že si knihu Paměti carevny Kateřiny II. vybrala sama. Její překlad ležel dlouhou dobu v redakci, a když pak najednou začínalo být pozdě, nemohla už zasáhnout a opravit chyby. Podle jejích slov by byla

⁷⁷ VLČEK, R. Paměti carevny Kateřiny II. Praha. Mladá fronta 1993. 227 s. *Slovanský přehled*, 1994, roč. 80, č. 2, s. 209-210. ISSN 0037-6922.

šťastnější, kdyby si mohla opravit dvě chyby, o kterých ví. K ruce měla německý překlad knihy, ale ten se prý od ruského vydání mnohdy lišil.

8. Překladačská analýza

Překladačskou analýzu jsme prováděli srovnáváním originálu s překladem. Poté jsme analyzovali excerpovaný materiál. Co se týče lingvistické stránky analýzy, vycházíme z knihy Jakova Reckera *Теория перевода и переводческая практика*⁷⁸. Ten hovoří o lexikálních, gramatických transformacích. Mezi lexikální transformace řadí diferenciaci, konkretizaci, generalizaci, rozvití smyslu, antonymický překlad, celkovou transformaci a kompenzaci ztrát v procesu překladu. Ke gramatickým transformacím se počítají substituce, redukce, rozšíření a záměna pořádku jazykových jednotek. Přístup, kdy se překlad hodnotí jen z lingvistické stránky, je už překonaný. V současné době se pozornost věnuje příjemci překladu, komunikativnímu efektu a pragmatice. Tyto kategorie budeme v rozboru zohledňovat.

8.1 Styl Paměti carevny Kateřiny II.

Milan Švankmajer ve své knize *Kateřina II.* píše: „Paměti, které si tehdy Kateřina vedla, dovolují vcelku přesně určit, jak nakládala s volným časem, jehož měla nyní nadbytek. Především je velmi vzdálena pravdě všeobecně rozšířená představa o tom, že mladá Kateřina studuje obtížná filosofická díla. Skutečně četla a mnoho. Byly to však téměř výlučně dobové romány a memoáry. Vážná literatura historická a filosofická dostává se Kateřině systematicky do rukou až od poloviny 50. let. V polovině 50. let dochází v životě i názorech budoucí carevny Kateřiny II. k výrazné změně a obratu. Později to připisovala zejména tomu, že ztratila zájem o romány a začala studovat „*Esprit de lois*“ Montesquiera, Barrosovu „*Histoire generale d'Allemagne*“, Tacitovy „*Anály*“, Voltairovu „*Essai sur les moeurs et l'esprit des nations*“ a řadu dalších děl – např. i slovníky.“⁷⁹

⁷⁸ RECKER, Ja. I. *Teorija perevoda i perevodčeskaja praktika*. Moskva: Izdatel'stvo Meždunarodnyje otnošenija, 1974.

⁷⁹ ŠVANKMAJER, M. *Kateřina II.* Praha: Svoboda, 1970, s. 26.

Z uvedeného úryvku je vidět, že Kateřina měla možnost nabrat inspiraci, udělat si obrázek o tom, jak by měla psát. Měla možnost si přečíst i ruská díla, sama v pamětech jmenuje spisovatele Sumarokova, v její době tvořili i další, např. Děržavin, Kantěmir nebo Lomonosov. Poslední jmenovaný přišel se svým dělením slov do tří skupin. „Slova dělí na 1) společná pro církevně slovanský jazyk a současnou ruštinu; 2) slovanská, ale v současném jazyce nepoužívaná, jejichž význam však lidé chápou; 3) slova ruská, která se v náboženských knihách nevyskytují. Tomu odpovídají tři základní styly: vysoký pro poemy, ódy a řečnická vystoupení, střední pro divadelní hry, básnická posláná, satiry, eklogy, elegie a pro historické a vědecké práce a konečně nízký pro komedie, epigramy, písně, dopisy přátelům a popisy obyčejných záležitostí.“⁸⁰

Sama Kateřina chápe, že její paměti nejsou jen tak nějakým deníkem, ale dílem, které po ní zůstane a díky němuž může ovlivnit smýšlení lidí. Proto zápisky upravuje, vybírá vhodnější slova. Téma nemusela dlouho hledat, popisovala prostě svůj život na ruském dvoře. Vybírá si většinou negativní zážitky, ze kterých ona vychází jako neposkvrněná, ctnostná a spravedlivá, která ještě navíc dbá o dobro ostatních lidí. I tato stylizace její osoby je součástí účelu, za jakým paměti psala.

Estetická norma tehdejší doby nedovolila, aby se paměti carevny objevily na veřejnosti. Jejich existence se tajila ve státním archivu. Teprve v roce 1859 vyšly poprvé v Londýně tiskem.

Po přečtení paměti si zřejmě jen málokterý čtenář řekne, to bylo hezké, čímž by měl na mysli uměleckost, ale spíš, že to bylo zajímavé. Funkce estetická je jistě přítomná, ale není záměrem autorky psát umělecky hodnotně, ale předat určitá fakta (samozřejmě z jejího pohledu), jako důležitější se tedy jeví funkce věcná.

Hlavní osobou je sama Kateřina II. Doba, ve které se paměti odehrávají, jsou uvedeny na první stránce, je to období mezi lety 1729 – 1758. Kateřinino vyprávění plyne velice přirozeně, jednotlivé pasáže jsou dobře napojeny. K tomu využívá autorka i explicitní věty: *как увидим ниже* (str. 97 OR), *как увидим в последствии* (str. 53 OR), *вот предлог этой отставки* (str. 101 OR). Tyto věty zvyšují napětí, udržují pozornost

⁸⁰ POSPÍŠIL, I., et al. *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*. Praha: Libri, 2001, s. 376. ISBN 80-7277-068-3.

čtenáře. Místy může mít čtenář dojem, že Kateřina nedbá na stylizaci, že píše vše tak, jak se přihodilo. Jsou to pasáže s přímou řečí, které asociují hovorový styl.

Co se týče slovní zásoby, využívá autorka slov z různých oblastí. Ať jsou to odborné výrazy z myslivecké oblasti (*лягавая собака*), lékařské (*апоплексический удар*) nebo chemické (*свинцовые белила*). Používá slova vysokého stylu i nízkého (*дурак, олух, урод*). Používá různá slova, která byla tehdy běžná, ale v současné době už je považujeme za historismy nebo zastaralá slova. V knize najdeme obrazná vyjádření (*мороз хватал за нос*), přirovnání (*оно поразило меня как громом*), frazeologismy (*черт его возьми, долг платежем красен, смотреть сквозь пальцы*).

V textu jsou dlouhé věty členěné čárkami a středníky. Tak, jak je to v ruštině běžné, se využívají přechodníky. V celé knize není příliš otazníků nebo vykřičníků.

Text není příliš členěn na odstavce. Mnohokrát ani přímé věty nejsou označené uvozovkami. Kurzíva se využívá k označení vět, které byly ve francouzském originálu v ruštině. Všechny cizojazyčné názvy měst, oblastí a také jména jsou převedena transkripcí do azbuky. Některá francouzská slova se zachovávají v původní podobě.

Měli bychom se zamyslet nad tím, jestli můžeme ruský překlad považovat za obrázek stylu Kateřiny Veliké. Ona sama psala své paměti ve francouzštině, poslední úpravy se mohly udát v rok její smrti, tedy v roce 1796. Paměti vycházejí knižně ve Francii v roce 1859. Kniha byla zřejmě tak úspěšná, že ji ještě v tom samém roce vydávají rusky a anglicky. To tedy znamená, že překlad byl pořízen nejméně 63 let od napsání originálu. Kolik se toho tedy může změnit v jazyce za šedesát let? Myslíme si, že se jedná o malé změny, maximálně na úrovni slovní zásoby, což je spjato s příchodem novým věcí, módy, technologií atd. Nezbyvá nám nic jiného než věřit překladateli, protože neovládáme francouzštinu, že se neodchyloval od originálu, text nepřikrašloval ani nezlepšoval.

8.2 Lexikální transformace

Věra Amelová využívá všech transformací. Jednou z nich je případ, kdy ustálené spojení nahrazuje zcela jiným spojením, které je v češtině obvyklejší.

- *назвала мужа Чоглоковой ночным колпаком (str. 130 OR) nazvala manžela paní Čoglokovové starým troubou (str. 109 PŘ) – Výraz *ночной колпак* znamená noční čepice, tedy čepice na spaní. Tento obraz se v češtině neužívá. Překladatelka správně uvážila kontext (starší ženatý Čoglokov si začal s mladší slečnou) a dosadila do věty výraz starý trouba, který je v češtině obvyklý a v tomto případě trefný.*
- *это был шум до мозга костей (str. 117 OR) byl to rozený šašek (str. 99 PŘ) - Ruské spojení by dalo také přeložit: byl to šašek do morku kostí (příp. kosti). Tato vazba se v češtině objevuje, ale spíše se spojení do morku kosti pojí se slovesem, které má význam pronikání z vnějšku dovnitř (chlad proniká, žár pálí) nebo přídavné jméno (unavený, prolhaný, oddaný, vyděšený, prokřehlý) až do morku kostí a v tomto případě má toto spojení význam nějaké mezní hranice, velké intenzity. Naproti tomu rozený se většinou užívá v kontextu být dobrý v něčem (rozený technik, hráč, sportovec, politik, vypravěč, smolař, optimista...) a toto spojení je velice časté. Překladatelka tedy vybrala variantu z hlediska frekvence užití.*
- *он хохотал до упаду (str. 119 OR) smál se, až se za břicho popadal (str. 101 PŘ) V tomto případě ovlivnilo překlad sloveso smát se. Bylo třeba najít obrazné vyjádření, které by charakterizovalo intenzitu smíchu. Může to být: smát se na celé kolo, smát se jako blázen, smát se, až se za břicho popadat, smát se, až se hory zelenaly atd. Z uvedených možných variant vybrala překladatelku tu, která je nejčastější.*
- *она была уже не в первой молодости (str. 109 OR) nebyla už zrovna v rozpuku mládí (str. 93 PŘ) Výraz *первая молодость* není tak jednoznačný, není definovaný. Dají se najít různé vymezení výrazu *первая молодость*. Podle jednoho zdroje je to 20-29 let, podle jiného 30-60 let, ale jsme si jisti, že co člověk, to názor. Překlad *nebyla už v rozpuku mládí* je adekvátní. Jako další varianty se nabízí: nebyla už nejmladší, nebyla už tak docela mladá.*
- *поскользнула и растянулась во всю длину свою (str. 103 OR) sklouzla a natáhla se jak dlouhá tak široká (str. 88 PŘ) Ruské *во всю длину свою* není ustálené spojení, používá se v různých jiných situacích, na rozdíl od párové formule jak*

dlouhá tak široká, příp. jak široká tak dlouhá, která se užívá jen v situaci, kdy někdo spadne na zem.

Obvyklé spojení, které by se dalo přeložit věrněji k ruskému originálu, překladatelka ozvláštňuje, protože nevybírání první možné slovo, které ji napadne, ale je vidět, že se snaží vyhledávat ustálenější výrazy, formule, které dělají text obraznějším a přibližují ho čtenáři překladu. Nalézají totiž spojení, které dobře zná, tím se mu překlad čte lépe.

- *он еще не вышел из детского возраста* (str. 4 OR) *Ještě nevyrostl z dětských střevíčků* (str. 11 PŘ) Ruské spojení je běžné, ale neobrazné. Překladatelka našla dobré řešení.
- *я дала себе обет искренно следовать его советам* (str. 21 OR) *Předsevzala jsem si, že si jeho rady vezmu k srdci* (str. 25 PŘ) Zde bychom mohli přeložit: Slíbila jsem si, že se budu řídit se jeho radami. Sloveso *предсезити* si je stylisticky výše než *сlíбити* si, možná i proto volila překladatelka obraznější vzít si k srdci.
- *после чего она утихла* (str. 44 OR) *a to ji odzbrojilo* (str. 43 PŘ) V této situaci Věra Amelová trochu přidává na účinku, jak na carevnu zapůsobila věta Kateřiny. Zmlknout, utichnout znamená, že k tomu nemá člověk co říci, odzbrojit má odstín úplného ohromení s následkem zmlknutí. Ale v kontextu dané situace je to naprosto přirozená reakce. V tomto případě překladatelka předčila originál.
- *граф Санти боялся своего начальника как огня* (str. 58 OR) *Hrabě Santi se bál svého nadřízeného jako čert kříže* (str. 54 PŘ) V obou větách se nachází přirovnání. Bát se něčeho jako ohně není v češtině obvyklé, proto je nahrazeno obvyklejším bát se něčeho jako čert kříže. Jde o substituci.
- *он беспрестанно бывал у них* (str. 77 OR) *neustále se kolem nich točil* (str. 68 PŘ) Věta se zdá jednoduchá, ale přeložit ji: stále u nich byl (pobýval) není moc vhodné. Další varianta: chodit na návštěvu není tak nápaditá jako varianta Věry Amelové.
- *и так дальше с материнской и с отцовской стороны* (str. 70 OR) *a dalších po meči i po přeslici* (str. 64 PŘ) Řešení překladatelky odpovídá tomu, že se autorka originálu pohybuje v šlechtických kruzích a že se jedná o historický text.

- *Батурин, игрок, весь в долгах (str. 87 OR) Baturin, hráč, až po krk zadlužený (str. 76 PŘ)* V ruském textu je polovina přísloví *весь в долгах, как в шелках*. Do českého překladu bylo tedy potřeba najít obrazné vyjádření k dluhům, zadlužení. Možné jsou i další varianty: *zadlužený až po uši, zadlužený nad hlavu*. Všechny varianty jsou synonymní, překladatelka vybrala tu, která se jí do textu více hodila.

Překladatelka se snaží, aby podle pravidel české stylistiky neužívala příliš často sloveso říkat v uvozovacích větách k přímé nebo nepřímé řeči. To se v originálu objevuje docela často, protože Kateřina Veliká přesně popisuje, co kdo komu řekl, navíc u dvora existovala jakási pravidla, kdy s carevnou, popř. velkokněžnou, smí hovořit jen vybrané osoby a tak se informace předávala z úst do úst.

- *он мне говорил, что (str. 42 OR) Nabádal мне, абыч (str. 42 PŘ)*
- *при дворе все говорили, что (str. 76 OR) u dvora se šuškalo, že (str. 68 PŘ)*
- *Пехлин говорил, что финансовые дела Голштинии находятся в отчаянном положении (str. 99 OR) Pan Pechlin mu vyložil, v jak hrozném stavu jsou finanční záležitosti Holštýnska. (str. 85 PŘ)*
- *и с жаром сказал (str. 93 OR) vybuchl (str. 81 PŘ)*
- *который как только увидал меня, сказал (str. 121 OR) který se hned, jak mne uviděl, nabídl (str. 103 PŘ)*
- *я сказала ему, что (str. 123 OR) vyčetla jsem mu, že (str. 105 PŘ)*
- *отвела меня в сторону и сказала (str. 135 OR) odvedla stranou se slovy (str. 114 PŘ)*
- *они сказали нам, что (str. 142 OR) vyprávěli nám, že (str. 120 PŘ)*
- *тем не менее она говорила, что (str. 132 OR) přesto kolem sebe šířila, jak (str. 111 PŘ)*

Je vidět, že překladatelka využívá situaci a podle ní vybírá vhodné sloveso do uvozovací věty. Když se jedná o šíření pomluvy, intriky, vybere sloveso šuškat atd. Jeden příklad ukazuje, jak překladatelka místo slovesa říci využila zcela jiné konstrukce: *odvedla stranou se slovy*.

Využívá i antonymického překladu. Tedy slovo z originálu překládá z obráceného pohledu.

- *что она не отступает от предварительных статей Абовского мира* (str. 4 OR) *a podle závěrů míru v Abo, jichž se přidrzuje* (str. 12 PŘ) V originálu carevna neustupuje od předběžných článků, v českém překladu se jich přidrzuje. Toto řešení si vyžádalo celé souvětí, do kterého je tato věta začleněna: Ale carevna Alžběta, která své záměry v této záležitosti vyslovila v ustanoveních míru v Abo (jak bylo řečeno výše), odpověděla švédskému sněmu, že synovce určila pro ruský trůn a podle závěrů míru v Abo, jichž se přidrzuje, se má na švédský trůn dostat princ vladař holštýnský.
- *что колодезь можно наконец вычерпать* (str. 16 OR) *že ani studna není bezedná* (str. 21 PŘ) Колодезь je zastaralé slovo. Ruská věta je variací přísloví *у колодезь причерпывается*. Věra Amelová vybrala stejné přísloví, jen v češtině je informace antonymní.
- *уже не молодой* (str. 20 OR) *byl už v letech* (str. 24 PŘ) V ruštině se často vyskytuje konstrukce не + přídavné jméno. V tomto případě to může být vlivem eufemismu. Překladatelka zvolila překlad *byl už v letech*, ale mohla by napsat i nebyl zrovna nejmladší.
- *в Москве эту осень при дворе не прекращались балеты* (str. 16 OR) *U dvora v Moskvě se toho podzimu neustále dávaly balety* (str. 20 PŘ) Antonymický překlad je dobrým řešením. Další možností by mohlo být: šel jeden balet za druhým, což by mohlo znamenat, že celý den bylo nějaké představení a to už by bylo asi domýšlení.
- *откланявшись императрице, мы с Великим Князем пошли в* (str. 35 OR) *Když nás carevna propustila, vrátili jsme se* (str. 36 PŘ) V ruské větě jsou činitelé Kateřina a Petr, děj je vyjádřen přechodníkem minulým, zatímco v českém překladu je ve vedlejší větě činitelem carevna, teprve v hlavní větě je podmětem Kateřina a Petr. Variantami tohoto překladu by mohlo být: s úklonou jsme odešli od carevny nebo odporučeli jsme se. Překlad Věry Amelové je nejen adekvátní, ale zahrnuje v sobě i nadřazené postavení carevny.

- *к которой я не перестала никогда думать чувства* (str. 62 OR) *k níž jsem vždy cítila* (str. 57 PŘ) Kromě toho, že se z ruského nikdy *jsem nepřestala* transformovalo antonymní *vždy jsem cítila*, je v této větě složitě sloveso *думать*. Znamená zajišťovat stravu, zásobovat nebo také živit, podněcovat. Těžko by se to dalo česky vyjádřit, aby to neznělo nezvykle. Překladatelka proto toto sloveso vynechala a z následujícího podstatného jména *чувства* udělala sloveso *cítit*. Český překlad zní obvykle a neztratilo se nic podstatného z originálu.
- *я не в шутку повторяю Вам, чтобы* (str. 72 OR) *znovu vám se vši vážností opakuji* (str. 65 PŘ) Situace je následující. Hrabě Lestocq je v podezření, proto nechce mluvit s Kateřinou, aby je někdo nespojoval. Ona si ale myslí, že žertuje. Překladatelka mohla napsat *bez legrace vám opakuji*, ale zvolila se *vši vážností*, aby zdůraznila nelehkou situaci hraběte.
- *жена ваша не приказывает Вам* (str. 96 OR) *vaše žena vám to zakazuje* (str. 83 PŘ) Překlad by mohl znít *vaše žena vám to nenařizuje* nebo *neukládá*. Tyto varianty nejsou příliš dobrým řešením na rozdíl od řešení Věry Amelové. Sloveso *zakázat* je silnější. Navíc je tato věta vtipnou reakcí na Čoglokovův požadavek.

V několika případech překladatelka vybrala obecnější pojem, tedy generalizovala.

- *и не имеет ко мне никакой нежности* (str. 10 OR) *a že ke mně nechová žádný cit* (str. 16 PŘ) *Нежность* znamená něžnost, něžný cit. Překladatelka vybrala obecnější slovo, protože se lépe hodí do tohoto kontextu.
- *раз после обеда великий князь сидел у нас в комнате* (str. 11 OR) *Jednou po obědě, když nás velkokníže přišel navštívit do našeho pokoje* (str. 17 PŘ) Zde vybrala Věra Amelová spojení *пришел навštívit* místo *сидел у нас*. Chtěla zřejmě vysvětlit, proč se velkokníže nacházel v jejich pokojích.
- *чтобы к Вам как можно меньше приходило посторонних* (str. 95 OR) *aby vás vidělo co nejméně lidí* (str. 83 PŘ) *Посторонний* znamená cizí, nepovolaný. Autorka originálu tím myslela, aby velkoknížete vidělo, kromě sluhů, co nejméně ostatních lidí. Proto je překlad *co nejméně lidí* určitou generalizací.

- *когда у В. Князя не было концерта или при дворе комедии (str. 124 OR) Když velkokníže nepořádal koncerty nebo u dvora nedávali divadlo (str. 106 PŘ) Místo slova *komedie* překladatelka zobecnila na divadlo. Spojení dávat divadlo se nám nezdá běžné. Navrhujeme nebo u dvora nedávali žádnou (divadelní) hru.*
- *что мы наверно потонем (str. 131 OR) že jistě zahyneme (str. 110 PŘ) Carevna si myslí, že Petr s Kateřinou jsou na lodi, právě když řádí obrovská bouře, proto má strach, že se utopí. Překladatelka vybrala obecnější slovo zahynout místo konkrétního utonout, tedy zahynout ve vodě.*
- *с таким поносом, что должна была слишком тридцать раз ходить на низ (str. 210 OR) с таким пру́жмем, že jsem musela skoro třicetkrát na záchod (str. 175 PŘ) *ходить на низ* znamená chodit na velkou. Možná tehdy nebylo zvykem, aby příslušníci carské rodiny chodili do zvláštní místnosti (viz i zmínka o noční stoličce). V češtině je běžnější říkat, že člověk jde na záchod než na velkou/malou, proto řešení Věry Amelové odpovídá českému prostředí.*

Konkretizace v českém překladu souvisí buď s kontextem, kdy překladatelka upřesňuje pojem, nebo jen volí běžnější český ekvivalent.

- *держала сторону Франции (str. 6 OR) hájila zájmy Francie (str. 13 PŘ) V tomto případě hrálo roli ve výběru slov to, že slovo strana bylo už v té stejné větě využito, proto musela překladatelka najít jiné spojení, než byla na straně Francie.*
- *у него открылась болезнь в мочевом пузыре (str. 53 OR) že ho postihl zánět močového měchýře (str. 51 PŘ) Obecné slovo nemoc, choroba Věra Amelová konkretizovala na zánět. V tomto případě je to řešení naprosto adekvátní.*
- *в четверг (str. 96 OR) на Зеленý čtvrtek (str. 83) Celý odstavec pojednává o velikonočním týdnu, proto se překladatelka rozhodla místo čtvrťka napsat Zelený čtvrtek, aby připomněla velikonoční období.*
- *хотя была очень утомлена беспрестанным стоянием в церкви в продолжении страстной недели (str. 97 OR) třebaže jsem byla pořádně unavená nekonečným stáním v chrámu на Velký pátek (str. 84 PŘ) V tomto případě není důvod zaměňovat pašijový týden za Velký pátek. Ale smysl to příliš nemění.*

Pro čtenáře je důležité, že byla unavená stáním v kostele, ať to byla únava nastřádaná za celý týden nebo za jeden den není podstatné.

- *мне из того наверное ничего не выйдем, а с тобою – увидишь что будем* (str. 123 OR) *mně se jistotně nic nestane, zato ty si to odneseš* (str. 105 PŘ) Kateřina vyčítá svému sluhovi, že řekl, co neměl. V ruském textu není konkrétní, oba dobře ví, co by následovalo, v českém překladu už je to výhrůžka, která se ale velice hodí do kontextu.
- *он предпочитал мне этого маленького урода* (str. 94 OR) *dává přede mnou přednost tomu zakrslému mrzáčkovi* (str. 82 PŘ) Následující příklad postupu Věry Amelové, kdy místo maličký, malinký vybrala slovo zakrslý, což se spíše hodí ke slovu mrzák, a aby kompenzovala laskavý tón, který by se vynecháním slova maličký ztratil, ze slova mrzák udělala deminutivum.

Věra Amelová překládala současnou češtinou, přesto se na několika místech přiklonila k užití staršího slova, možná proto, aby čtenáři připomněla, že se jedná o text originálu, který vznikl v 18. století.

- *больше со мной не заговаривал* (str. 13 OR) *víc se mnou rozhovor nezapřádal* (str. 18 PŘ)
- *все мое белье состояло из* (str. 17 OR) *Mé prádlo pozůstávalo všehovšudy z* (str. 21 PŘ)

Někdy překladatelka vynechává část věty. Většinou to není nijak na škodu, čtenář si nemusí připadat ochuzený o informace, protože se většinou jedná o opakování toho, co již bylo nebo bude v textu řečeno.

- *и прямо из кареты пришла ко мне в комнату, где я лежала в беспмятстве.* (str. 9 OR) *a přímo z kočáru se dostavila.* (str. 15 PŘ)
- *Подарил мне брат моего отца, потому что она мне очень понравилась.* (str. 10 OR) *daroval bratr mého otce.* (str. 16 PŘ)

- *упрекал ее в несправедливости и говорил что она бесится со злости, а она назвала его невоспитанным мальчишкой* (str. 15 OR) *jí vyčetl nespravedlnost, ona jej nazvala nevychovaným klukem.* (str. 20 PŘ)
- *Великий Князь рассмеялся этому, передал это выражение мне, и с тех пор* (str. 45 OR) *Velkoknížete to rozesmálo a od té doby* (str. 44 PŘ)

V některých větách muselo dojít k doplnění, aby byla informace srozumitelná.

- *Императрица мне прислала 15,000 и большой сундук с богатыми материями* (str. 17 OR) *mi carevna darovala 15 000 rublů a velkou truhlici plnou látek – ale musela jsem se bohatě oblékat* – (str. 21 PŘ) Překladatelka správně k částce připojila měnu. Dále doplnila vysvětlení, proč dostala látky. Tato vložená věta pomáhá dále taky objasnění, proč měla Kateřina dluhy, jak se dozvíme později.
- *после пытки он был* (str. 89 OR) *по высleších а муčení был* (str. 77 PŘ) Mučení probíhalo v rámci výslechu, proto je doplnění Věry Amelové vhodné.
- *Чоглокова была игрица.* (str. 48 OR) *Čoglokovová byla vášnivá hráčka.* (str. 47 PŘ) Český překlad si vyžadoval doplnění podstatného jména. Věta *Byla hráčka* by sice byla srozumitelná, ale nezvyklá.
- *я проглотила пилюлю* (str. 83 OR) *Spolkla jsem tu hořkou pilulku* (str. 73 PŘ) Stejně jako předchozí příklad, i tato věta potřebovala doplnění, v tomto případě bylo třeba připojit ukazovací zájmeno a přídavné jméno.

Zřejmě jen z nepozornosti došlo na několika místech k vynechání věty.

- *Увидим, до какой степени удался опыт.* (str. 44 OR)
- *Ничего подобного не входило мне в голову.* (str. 46 OR)

8.3 Gramatické transformace

Při transformacích se podmět jedné věty z originálu může stát předmětem věty překladu.

- *моя игра на билиард прекратилась* (str. 37 OR) *Mé kulečnickové partie přerušil* (str. 37 PŘ)
- *дым обыкновенно наполнял комнаты* (str. 146 OR) *pokoje se obyčejně zaplnily kouřem* (str. 123 PŘ)

Nebo se ze slovesa stane podstatné jméno a naopak.

- *услышал, что в этой соседней комнате кто то говорил* (str. 39 OR) *zaslechl ve vedlejší komnatě hovor* (str. 40 PŘ)
- *что довольно плакать* (str. 56 OR) *že už плáče было dost* (str. 53 PŘ)
- *я не могла надивиться его бесстыдству и совершенному непониманию многих вещей* (str. 8 OR) *jsem žasla nad tím, že mi vše tak beze studu říká a naprosto nechápe mnoho věcí* (str. 14 PŘ)
- *Симона Тодорского для наставления в греческой вере* (str. 8 OR) *Simeona Todorského, aby mě roučil o pravoslaví* (str. 14 PŘ)

Nejčastěji ale bývají dvě věty spojovány do jedné nebo naopak.

- *Лев Нарышкин слыл просто чудаком, и ему не придавали никакого значения* (str. 124 OR) *Na Lva Naryškina se pohlíželo jen jako na bezvýznamného podivína.* (str. 105 PŘ)
- *он стал убежать меня в том, что страстно любить меня* (str. 126 OR) *mne začal ujišťovat o své lásce* (str. 107 PŘ)
- *всю ночь она очень беспокоилась о нас, глядела в окно на лодку* (str. 131 OR) *celou noc ve velkém strachu pozorovala z okna lodku* (str. 110 PŘ)

- *ко мне приставили графиню Румянцову, которая мотала больше всех в России* (str. 17 OR) *mi přidělili hraběnku Rumjancevovou, nejmarnotratnější ženu Ruska* (str. 21 PŘ)
- *он с самого начала ознаменовал свою деятельность удалением от нашего двора* (str. 54 OR) *Své působení začal tím, že propustil od dvora* (str. 51 PŘ)
- *чтобы мы с Великим Князем не имели доверенных лиц* (str. 54 OR) *abychom s velkoknížetem neměli nikoho, komu bychom mohli důvěřovat* (str. 52 PŘ)

V ruštině se obecně více vyskytují přechodníky. Překladatelka většinou v souvislosti s nízkou frekvencí přechodníků v češtině přechodníky nahrazuje jinými slovními druhy. Užití přechodníků se ale nevyhýbá.

- *Остальные придворные присоединялись то к той, то к другой партии, смотря по выгодам и по личным видам.* (str. 7 OR) *Ostatní dvořané se podle osobních zájmů a názorů přikláněli na tu či na onu stranu, podle toho, kde jim kynulo více výhod.* (str. 14 PŘ)
- *сказала я ему, не много подумавши* (str. 95 OR) *řekla jsem po krátkém přemýšlení* (str. 83 PŘ)
- *мы хохотали, как вдруг явился граф Лесток, проходя мимо, подошел к нам и сказал* (str. 11 OR) *Vesele jsme se bavili, když tu náhle vstoupil hrabě Lestocq, a procházeje kolem nás a vida, že se smějeme, poznamenal* (str. 17 PŘ)

8.4 Reálie

Mohlo by se zdát, že překlad reálií je jednoduchý, protože jde o pojmy nebo věci, které se dají popsat nebo charakterizovat. V překladu můžeme ale pozorovat různé varianty překladu. Je to dáno tím, že „tato slova nemají charakter termínu, nekонтрастují s běžným kontextem v originálu, nejsou stylisticky vydělené“.⁸¹

⁸¹ Fedorov, A. V. *Osnovy obščej teorii perevoda. Lingvističeskij očerk*. Moskva: Izdatel'stvo Vysšaja škola, 1968, s. 175. Překlad Ivana Žídková.

V následujících přehledech uvádíme ruské slovo z originálu a za pomlčkou řešení překladatelky, případně informaci z poznámky pod čarou.

8.4.1 Historismy

8.4.1.1 Hodnosti a tituly

V textu je spousta historismů, tedy slov, které označují předměty, jevy atd., které už zanikly. V první řadě jsou to názvy hodností a titulů. „Tyto nové názvy zavedl v roce 1722 car Petr I. Nechal se inspirovat tituly ve francouzském, pruském, švédském a dánském království. Rozdělil hodnosti na civilní, vojenské a dvorské a všechny rozřadil do 14 tříd. Byla přísně vymezena pravidla, jak mají být hodnostáři z té které třídy osloveni a byly stanoveny i sankce, když např. někdo přijímal pocty, které náležely vyšší třídě, musel zaplatit pokutu, která se rovnala jeho dvouměsíčnímu platu. Třetinu dostal ten, kdo přestupek oznámil a zbytek byl darován nemocnici. Ženy vstupovaly do stejné třídy, jakou měl jejich manžel, ale dcery zaujímaly o několik řádů nižší třídu, než ve které byl jejich otec. K vyšší šlechtě patřilo prvních osm tříd a jejich tituly byly dědičné. Knížata „carské krve“ měli za všech okolností přednost před všemi ostatními knížaty a vysokými státními úředníky. Toto byla jediná výjimka, ve které byla upřednostněna rodová spřízněnost.“⁸² V závorkách je uvedena třída na hierarchické stupnici (platí čím nižší, tím výše postavený). Jestli se daná hodnost nenacházela v tabulce, ze které čerpáme, potom jsme třídu neuváděli. Za pomlčkou je překlad Věry Amelové, který jsme našli v textu.

адютант – pobočník

балетмейстер – baletní mistr

брильянтщик – klenotník

вице канцлер – místokancléř (2. třída)

⁸² *Tabel o rangach* [online]. Poslední revize 18. 4. 2008 [cit. 21. dubna 2008]. Dostupné z: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B0%D1%85. Překlad Ivana Žídková

волонтер – dobrovolník
генераль-прокурор – generální prokurátor
главная надзирательница – nejvyšší hofmistryně
губернер – podvychovatel
дама – dáma
кавалер –kavalír
камергер – komoří (4. třída)
камердинер – komorník (12. třída)
камерлакей – dvorský lokaj
камерфрау – komorná
камерюнкер – šlechtic ve službě/službukonající šlechtic (9. třída)
лакей – sluha
лейб-медик – osobní lékař
лейбхирург – můj lékař
мамзель – slečna
мундшенк – číšník
обергофмейстер – nejvyšší hofmistr (2. třída)
обер-егермейстер – nejvyšší lovčí (2. třída)
обер-камергер – nejvyšší komoří (2. třída)
обер-церемониймейстер – nejvyšší/vrchní ceremoniář (2. třída)
паж – páže
советник – rada (5. třída)
трубачь-егерь – trubač

фельдшер – ranhojič

фрейлина – dvorní dáma

V průběhu let se třídy různě měnily, hodnosti povyšovaly nebo naopak. Z tabulky, kterou jsme měli k dispozici, je vidět, že ženy (vyjma carevny) nezastávaly žádné vysoké funkce.

V ruském textu není zachovaná jednotná forma psaní těchto funkcí. Někdy se píše s pomlčkou, někdy bez. Jelikož nehodnotíme originál, který psala Kateřina II. francouzsky, ale jeho překlad do ruštiny, mohlo se klidně stát, že za touto nejednotností stojí ruský překladatel. Věra Amelová užívá všechny výrazy kontinuálně, vyjma těch, u kterých je za lomítkem varianta, která se v textu také objevila.

Většina slov pochází z němčiny, jako např. *Kammerdiener*, *Kammerherr*, *Kammerfrau*, *Hofmeister*, *Feldscher* atd., některá z francouzštiny, jako např. *laquais*, *cavalier*. Je to dáno tím, že Petr I. se při tvorbě ruských titulů nechal inspirovat v zahraničí, jak jsme zmínili výše.

Бриллианщик – toto slovo v současné ruštině snad ani neexistuje. V ruském originálu je v textu vysvětleno jako ten, kdo obchoduje s brilianty. V českém překladu je to klenotník a obchoduje se šperky. Asi by se dalo vytvořit slovo brilantník, ale znělo by nezvykle, upoutávalo by na sebe v textu pozornost, která u tohoto slova v originálu neměla být. Navíc je dobré zachovávat jednotnost. V knize Milana Švankmajera Kateřina II. tento italský obchodník, Bernardi, vystupuje také a jeho povolání je klenotník⁸³. Slovo *надзирательница* znamená dozorkyně. Překladatelka ho ale přeložila jako hofmistryně, což je ekvivalentní slovo. Hofmistr/ hofmistryně mohl být správcem domu nebo vychovatelem. Přídavné jméno *главная* by se mohlo přeložit i jinak (hlavní, vrchní), ale Věra Amelová zachovává kontinuitu v užívání slova nejvyšší (nejvyšší lovčí, nejvyšší komoří, nejvyšší ceremoniář atd.). *Обер-церемониюместер* byl jedním z vyšších hodností při dvoru. Měl za úkol organizovat ceremoniály a starat se o jejich průběh. Slova *дама* a *кавалер* se zdají být obecného označení, mají stejný význam jako současné paní a pán.

Výše uvedená slova se dají najít ve slovnících. Složitější situace je se slovem *мундшенк*. Ve Velkém rusko-českém slovníku se toto slovo nevyskytuje. Naštěstí je to

⁸³ ŠVANKMAJER, M. *Kateřina II.* Praha: Svoboda, 1970, s. 35.

slovo převzaté z němčiny, proto si stačí najít, že Mundschenk je číšník. Podle toho také *обер-мундшенк* bude nejvyšší číšník.

8.4.1.2 Odívání, věci denní potřeby a jiné

городетур – těžké hedvábí

камзол - vesta

краген – důstojnický límec

портупея – závěsník na kordy

фижма – krinolína

щиблеты – kamaše

ларчик – šperkovnička

полушка - vindra

судно – noční stolice

экипаж – kočár

кабриолет – kabriolet

катальная гора – sáňkovací dráha

куртаг – přijímací den

клеветет - stvůra

маршал свадьбы – starosvat

негоциация – jednání

околёсина – nesmysly

фактотум – pravá ruka koho

ферула – přísný dohled

египетское войско – tlupy cikánů

собачня – smečka psů

лягавая собака – stavěcí pes

Гродетур neboli těžké hedvábí bylo vyráběno ve Francii ve městě Tours, odtud má část svého názvu. Je to hustě tkaná hedvábná látka, známá v ruštině taky pod názvem гарнитур. Z německého Kragen – límec bylo převzato ruské *краген*. Byla to součást slavnostní uniformy kavalírů. Slovo *портупея* pochází z francouzského porte-épée a podle tohoto názvy se dá dohledat, že se jedná o závěsník, opasník, tedy závěsný řemen poboční zbraně, zvláště kordu. Vedle slova *циблеты* se objevuje slovo *штиблеты* a podle obrázku, který jsme našli, se jedná o návleky na boty na zapínání, které sahají od kotníků ke kolenům a které používali vojáci. Název pochází z německého Stiefeletten, což je dnes už výraz pro kozačky ke kotníkům.

Ларчик je ozdobná skříňka, kazeta nebo truhlička. Pokud jsou v ní uloženy šperky, nazývá se taková krabička šperkovnice. *Полушка* bylo dříve čtvrt kopejky, tedy velice malá suma peněz, proto lze použít český ekvivalent vindra. *Судно* je nádoba, která slouží k vyprázdnění.

Kabriolet, jakkoli vypadá jako moderní slovo, označoval typ lehkého povozu o dvou kolech bez kozlíku, do kterého byl zapřahán jen jeden kůň. Podle dobového obrázku je *катальная гора* ze dřeva postavená široká rampa do písmene U, kde se sáňkovalo. Překlad sáňkovací dráha je tedy odpovídající. *Куртаж* je zastaralé slovo, pochází z němčiny a znamená přijímací den u dvora. *Клеврет* pochází z latinského slova, má pejorativní význam a znamená pomahač, přísluhovač, přívrženec. V překladu čteme slovo stůra, což splňuje podmínku pejorativnosti, ale neodpovídá to úplně významu. *Маршал свадьбы* je vlastně organizátor svatby, stejně jako v češtině starosvat, nazývaný také družba. Slovo *негоциация* je v současnosti vlivem angličtiny moderním obchodně-právním výrazem, slovník toto slovo označuje jako zastaralé hlouposti, nesmysly se rusky označují jako *околёсина*. Je to hovorové slovo a je variantou slova *околёсица*. Slovo *factotum* pochází z latiny a lidově řečeno je to děvče pro všechno. Překlad pravá ruka je podle nás trochu důležitější funkce. *Ферула*

je knižní a zastaralé slovo, byla to rákoska, kterou dostávali žáci přes dlaně ve škole, nebo přísný dohled, dozor. Jak jsme mohli pomocí internetu nahlédnout do francouzského vydání Kateřininých pamětí z roku 1859, v textu na straně 272 se hovoří o egyptském vojsku (*египетское войско*), stejně jako v ruském překladu. Varianta Věry Amelové je stejná jako v německém překladu (str. 253 GER), kde se také hovoří o cikánech. Slovo *собачня* je zastaralé, dnes se užívá slovo *псарня*, což znamená psinec. Překladatelka situaci řešila tak, že použila jen část z celého významu, tedy psí smečku.

8.4.2 Vlastní jména

Vlastní jména si můžeme rozdělit na dvě skupiny. Ruská jména, která je nutné přepsat do latinky, a jména cizího původu. Zde může nastat problém, protože se do azbuky přepisují podle výslovnosti. Je lepší tato jména dohledat, protože z jejich ruské podoby není jasný pravopis. Velikou výhodou je, že doba vlády Kateřiny Veliké byla vždy dostatečně zajímavá a proto o ní vzniklo mnoho knih. V nich lze najít skoro všechna uvedená jména, protože se jedná o významné osobnosti.

Бестужев - Bestužev

Голицын - Golicyn

Жукова - Žukovová

Нарышкин - Naryškin

Румянцова - Rumjancevová

Шкурин - Škurin

Шувалов - Šuvalov

Арнгейм - Arnheimová

Бюргав - Boerhaave

Вильбуа - Villebois

Гион - Guyon

Де ла Шетарди - de la Chétardie

Ионь - Guyon

Латур Л'ануа – Latour-Lannoy

Лесток - Lestocq

Лопитал – de l'Hôpital

Флери - Fleury

Zajímavé je, že se v textu objevují dvě varianty přepisu jména Guyon (pokud se nejedná o chybu tisku): *Гион* a *Ионь*. Cizí jména se do azbuky přepisují, transkribují, podle toho, jak se vyslovují. Ženská jména, pokud to je možné, překladatelka přechyluje (např. madam Arnheimová). Výhodou je, že převládají ruská ženská jména, jejichž přechylování v češtině nečiní velké potíže. Jména, u kterých by přechýlená forma nevypadala česky, nechává v jejich podobě (např. paní Latour-Lannoy). U známých osobností, které se vepsaly do našich dějin, je obvyklé zachovávat formu jména tak, jak je to dáno tradicí. Dříve bylo zvykem jména překládat. Proto v textu čteme o carevně Alžbětě, ale o Jelizavetě Voroncovové. Stejný případ je velkokněžna Kateřina a Jekatěrina Ivanovna Šarogorská.

8.4.3 Jména místní

Гостилицы - Gostilice

Катериненталь - Jekatěrial

Козельск – Kozelec, v poznámkách překladatelky: jinde též Kozelska

Красное Село – Krasné Selo

Кронштадт - Kronšadt

Немецкая Слобода – Německá Sloboda

Ораниенбаум - Oranienbaum

Перово - Perovo

Петербург - Petěrburg

Петергоф – Petěrhof, v poznámkách překladatelky Petrodvorec

Раёво - Rajovo

Ревель - Revel

Рыбачья Слобода – Rybačí Sloboda / Rybačí

Тверь - Tver

Хотилловская яма - Chotilovo

Царское Село – Carské Selo

Ярославль -Jaroslavl

V případě Rybačí Slobody, nejde o přepis ruského názvu, ale spíše o jeho překlad. V ruském textu se píše, že *отправились кататься в Рыбачью* (str. 55 OR). Překlad zní *vyjeli do Rybačí* (str. 52 PŘ). Myslíme si, že v tomto případě je v češtině běžnější užívání podstatného jména, skládá-li se název obce z přídavného a podstatného jména. Navrhujeme tedy opakovat celý název nebo použít jen Slobodu, i když se tím vystavujeme nebezpečí, že obě sídla splynou v jedno. Překladatelka se orientuje i podle toho, jaký je úzus v češtině, proto u slova Петергоф volí překlad Petěrhof.

8.4.4 Názvy pevností, klášterů, paláců a řek

Воскресенский монастырь – Voskresenský klášter, v poznámkách překladatelky klášter vzkříšení Páně

Зимний дворец – zimní palác

Казанская церковь – Kazaňský chrám, v poznámkách překladatelky chrám Panny Marie Kazaňské

Летний дворец – letní palác

Покровский дворец – pokrovský palác

Преображенское - Preobraženské

Троицкие ворота – Trojická brána

Троицкий монастырь / Троица – Trojický klášter / Trojice, v poznámkách překladatelky klášter Nejsvětější Trojice

Фонтанка - Fontanka

Шлюссельбург - Šlisselburg

V ruském textu se ze začátku píše letní a zimní palác s malým počátečním písmenem, dále je v textu už velké písmeno. Překladatelka si dala práci s vyhledáváním úplných názvů klášterů a chrámů. Tato snaha přibližuje čtenáři názvy, které by mu nemusely být známy (např. *Voskresenský klášter*).

8.4.5 Francouzská slova

en Moïse – v poznámkách překladatelky na Mojžíše

l'ombre a deux – v poznámkách překladatelky karetní hra

l'huile de Falk – Фалковое масло – Falkův olejíček (l'huile de Falk)

petits jeux

C'est à la façon de Barbarie, mon ami – tak jednají barbaři, můj milý (přeloženo v textu)

длинное кресло – chaise longue

Jak už jsme několikrát zmínili, Kateřina psala své paměti francouzsky. Kdo je přeložil do ruštiny, se nám nepodařilo vypátrat. Zajímavé ale je, že překladatel nechal v ruském textu pár slov ve francouzštině. Jak píše Milan Hrdlička, „cizí jazyky pomáhají navodit atmosféru cizokrajného prostředí, zdůraznit národní, sociální osobitost postav, mají významnou funkci charakterizační, mohou zvýšit dojem autentičnosti textu či se stát zdrojem zápletky, slovní hříčky⁸⁴“. V tomto případě nejde

⁸⁴ HRDLIČKA, M. *Překladatelské miniatury*. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 1995, s. 40. ISBN 80-7066-987-X.

o atmosféru cizokrajného prostředí, nicméně francouzština byla u dvora oblíbeným jazykem, trůfáme si tvrdit, že její role u šlechty byla v tehdejší době v Evropě srovnatelná s postavením angličtiny v dnešní době. Možná i proto ponechal překladatel slova ve francouzštině, protože jim všichni rozuměli a byla to slova natolik charakteristická, že překladem do ruštiny by se třeba část významu ztratila. Překladatelka francouzská slova řeší vysvětlivkami pod čarou. V případě Falkova olejčku zachovala, stejně jako v ruském originálu, francouzský název v závorce. U *petits jeux* nepřekládala a ani nenapsala poznámku, ale ze slovesa hrát, které je ve větě, si čtenář jistě domyslí, co francouzské slovo znamená. *C'est à la façon de Barbarie, mon ami* je píseň, to je uvedené v textu jak ruském, tak i českém, kde je zároveň i překlad. Zajímavější je poslední případ. V ruském originálu bylo длинное кресло, což by se dalo přeložit jako lenoška nebo lehátko (vycházíme-li z francouzského slova). Slovem *chaise longue* se překladatelka nechala inspirovat z německého překladu (str. 211 GER). Zřejmě jí přišlo výstižnější nebo textu chtěla dodat tu atmosféru zámků a zvýšit autentičnost, jak o tom psal Milan Hrdlička.

8.4.6 Slova z vojenské oblasti

адмирал - admirál

бригадир - brigadýr

гауптвахта - strážnice

гофмаршал - maršálek

гренадер - granátník

гренадерская каска – granátnická čepice

капитан линейного корабля – kapitál řadové námořní lodi

конная гвардия – jízdní garda

мушкета - puška

офицер - důstojník

перевязь - bandalír

полковник - plukovník

сержант - seržant

фельдмаршал – polní maršál

шталмейстер - podkoní

Opět jsou tu zastoupena slova pocházející z němčiny, jako např. *Hofmarschall*, *Hauptwache*, a slova pocházející z francouzštiny, jako např. *officier*, *sergent*, *mousquet*, *grenadier*. Místo slova puška, které je běžné i v současnosti mohla překladatelka použít slovo mušketa, které by čtenáře upozornilo, že jde o dobu minulou. Slovo *каска* je podle Velkého rusko-českého slovníku přilba nebo helma. Stačí se ale podívat na obrázek granátníka a je jasné, že se slovo přilba, helma nedá použít, proto je slovo čepice adekvátní.

8.4.7 Slova spojená s náboženstvím

богомолье - pouť

вечерня - nešpory

говеть – postit se a věnovat se náboženským úkonům

говеть - půst a pobožnost

заутреня – jitřní

исповедь - zpověď

крестины - křtiny

крёстная мать - kmotra

масленица - masopust

обедня - bohoslužba

приобщиться – být u přijímání

Светлое Воскресение – Boží hod velikonoční / velikonoční neděle

Святая - Velikonoce

Святое крещение – být pokřtěn

Святцы – seznam svatých

страстная неделя – pašijový týden

Sloveso *говорить* je složité na překlad, neboť se skládá ze dvou činností a proto je nutné vždy obě uvést. Věra Amelová tuto situaci řešila slovesy nebo podstatnými jmény. Také *Святцы* je slovo, které nemá v češtině ekvivalent, proto se musí opsat, že se jedná o seznam svatých s modlitbami a zpěvy k nim v kalendářním pořadí na několik let dopředu, což překladatelka správně v textu udělala. Nutno dodat, že podobné vysvětlení bylo i v ruském textu. Myslíme si, že Kateřina toto slovo opsala i ve francouzském originálu, proto toto vysvětlení překladatel do ruštiny zachoval. *Святое крещение* znamená svatý křest, ale Věra Amelová tuto skutečnost v textu řešila slovesem být pokřtěn.

8.4.8 Bezekvivalentní slovní zásoba

V originálu se docela často vyskytuje slovo *приближённый*, které nemá v češtině ekvivalent. Takováto slova se nazývají bezekvivalentní. „Jsou to tedy slova, kterým v druhém jazyce neodpovídá žádná lexikální paralela“⁸⁵. Mohou to být frazeologismy, reálie, různé kulturní a politické souvislosti atd. Bezekvivalentní lexiku můžeme rozdělit do tří skupin:

- 1) věcnou bezekvivalentností se označují specifické předměty, jevy objektivní reality, které jsou typické pro daný národ nebo oblast, jako např. борщ – boršč, polévka z červené řepy
- 2) lexikálně sémantická bezekvivalentnost znamená, že pro dané slovo není v cílovém jazyce totožný pojem, např. сутки – den a noc, 24 hodin
- 3) stylistická bezekvivalentnost, se kterou se setkáváme v uměleckých překladech a která většinou doprovází věcnou a lexikálně sémantickou bezekvivalentnost

⁸⁵ HRDLIČKA, M. *Překladatelské miniatury*. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 1995, s. 73. ISBN 80-7066-987-X.

Nabízí se následující řešení:

„Jedním z nich je transliterace, tedy převzetí cizojazyčného výrazu. Výhodou tohoto přístupu je jednoduchost. Dalším řešením je využít nejbližšího podobného domácího protějšku a dosadit tak do překladu analogický výraz. Pokud je překladatel dostatečně zkušený, může vytvořit neologismus. Využívá se také kalkování, které spočívá v doslovném překladu morfémů původní lexikální jednotky. Překládat se může také opisem. Pomocí sousloví nebo věty se vysvětlí bezekvivalentní slovo.“⁸⁶

Jak vidíme z následujících příkladů, překladatelka toto slovo řešila různými způsoby, které můžeme zahrnout do analogického překladu. Hledala totiž české slovo s podobným významem, které by se hodilo do daného kontextu:

- *и я слышала от его приближенных* (str. 5 OR) a *od jeho lidí jsem slyšela* (str. 12 PŘ)
- *и приближенные его часто бывали призываемы* (str. 5 OR) a *его nejbližší бывали часто voláni* (str. 12 PŘ)
- *главным из остальных приближенных к Императрице* (str. 7 OR) k *nejvýznamnějším osobám z carevnina okolí* (str. 14 PŘ)
- *доктора и приближенных великого князя* (str. 9 OR) *doktoři a dvořané velkoknížete* (str. 15 PŘ)
- *точно также, как его приближенные* (str. 13 OR) stejně jako *všichni kolem* (str. 18 PŘ)
- *ему приятнее было оставаться с своими приближенными* (str. 38 OR) že je mu jeho *společnost* milejší (str. 38 PŘ)
- *когда он и его приближенные* (str. 39 OR) když si on i jeho *družina* (str. 40 PŘ)
- *графа Понятовского и всех моих приближенных* (str. 208 OR) hraběti Poniatowskému a ostatním mým *přátelům* (str. 173 PŘ)

⁸⁶ HRDLIČKA, M. *Překladatelské miniatury*. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 1995, s. 74. ISBN 80-7066-987-X.

- *извещенные дамы и другие ее приближенные тотчас прибежали на помощь* (str. 216 OR) její dámy a ostatní doprovod, okamžitě jí přispěchali na pomoc (str. 179 PŘ)
- *что Императрица между приближенными своими беспрестанно хвалила* (str. 249 OR) že *carevna svým důvěrníkům neustále vychvalovala* (str. 206 PŘ)
- *ссылают моих приближенных* (str. 251 OR) *выповídají pryč ty, jež jsou mi nakloněni* (str. 207 PŘ)

8.4.9 Ustálená spojení

Většina frazeologismů jsou idiomatické výrazy typické pro daný jazyk. Je důležité a zároveň těžké frazeologismus v originálu odhalit. V překladu se můžeme setkat s frazeologickými ekvivalenty. To jsou ustálená spojení, která jsou v obou jazycích stejná.

- *чёрт его возьми* (str. 237 OR) *čert ho vem* (str. 196 PŘ)
- *долг платежом красен* (str. 168 OR) *půjčka za oplátku* (str. 141 PŘ)

Dalším typem je frazeologická analogie. Pokud neexistuje ekvivalent frazeologismu originálu, měl by překladatel hledat ustálené spojení se stejným významem.

- *граф Санти боялся своего начальника как огня* (str. 58 OR) *hrabě Santi se bál svého nadřízeného jako čert kříže* (str. 54 PŘ) Překladatelka nahrazuje ruské ustálené spojení jiným rčením se stejným významem.
- *и мороз хватал за нос* (str. 74 OR) *mrzlo až praštělo* (str. 66 PŘ)

Poslední možností je překlad pomocí kalku, tedy doslovně přeložit frazeologismus. Tento postup je výhodný, protože zachovává obrazné vyjádření originálu a může

pomoci vyrovnat se s obtížemi překladu frazeologie, se kterou se v textu dále pracuje.⁸⁷

- *только господин обер-церемониймейстер остался с носом* (str. 58 OR) *odešel pan nejvyšší ceremoniář s dlouhým nosem* (str. 54 PŘ) V češtině se užívá spojení udělat na někoho dlouhý nos nebo neobrazně mít dlouhý nos. Odejít/zůstat s dlouhým nosem není běžné, ale pro čtenáře jistě srozumitelné.

Je také možné frazeologismus nezachovávat, vyjádřit v textu pouze jeho význam. Text se sice ochuzuje, ale v dokumentárně umělecké literatuře jde zejména o předání faktů.

- *смотреть сквозь пальцы* (str. 170 OR) *chtěli tolerovat* (str. 143 PŘ)
- *глядя сквозь пальцы* (str. 169 OR) *přimhouří oči* (str. 142 PŘ) Frazeologismus dívat se skrz prsty v češtině existuje, překladatelka se ale rozhodla pro jiné řešení.
- *петь Иеремиаду* (str. 147 OR) *hořekovat* (str. 124 PŘ) V češtině se vyskytuje slovo jeremiáda, což je žalozpěv, nárek, ale není žádné ustálené spojení s tímto slovem. Věra Amelová tedy použila v překladu význam ruského frazeologismu.
- *не знали, на какой ноге плясать* (str. 166 OR) *nevěděli, jak se zachovat* (str. 140 PŘ) Kateřina se snaží být k nepřátelům Šuvalovových co nejmilejší a samotné Šuvalovovi přehlíží. Ti nevěděli, co mají dělat, co se na ně chystá. V tomto kontextu nejde použít ruský frazeologismus, je nutno přeložit jeho význam.
- *дело вышло на чистоту* (str. 11 OR) *vyšlo najevo proč* (str. 17 PŘ) V současné ruštině je frazeologismus *вывести на чистую воду*. Uvedený příklad je zřejmě starší varianta tohoto ustáleného spojení. V češtině existuje spojení nalít si čistého vína, ale toto spojení postrádá odstín bezděčného, možná nechtěného, jak je tomu v ruském frazeologismu. Proto tuto situaci překladatelka řešila jinak.

Kateřina sice své paměti přepisovala a vylepšovala, ale opakování slov v té době asi nebylo bráno jako nevhodná stylizace, v dnešní době by to ale bylo příznakové a

⁸⁷ КОМИССАРОВ, V. N. *Sovremennoje perevodoveděnije. Učebnoje posobie*. Moskva: Izdatělstvo ETS, 2002, s. 172. ISBN 5-93386-030-1.

mohlo by to přitahovat pozornost, což by bylo nežádoucí. Věra Amelová se snaží vyhýbat opakování slov, a proto využívá všech vrstev českého jazyka. Zdá se nám, že originálu pomáhá tím, že do textu začleňuje ustálené obraty, obrazná vyjádření a tím zvyšuje čtivost textu:

- *Но я была между жизнью и смертью 27 дней* (str. 9 OR) *Sedmadvacet dnů jsem se potácela mezi životem a smrtí* (str. 15 PŘ) - překladatelka využila obrazné sloveso a zvýšila tím obraznost spojení
- *исхудала как скелет* (str. 11 OR) *Byla jsem kost a kůže* (str. 16 PŘ) – místo přirovnání, které by v češtině působilo nezvykle, vybrala překladatelka párovou formuli, která je obvyklá
- *Принц Август не отходил прочь от великого князя* (str. 25 OR) *se princ August neustále točil kolem velkoknížete* (str. 28 PŘ) - antonymický překlad slovesa pomohl smyslu, neboť *točit se kolem někoho* znamená i podlézat, vnucovat se do přízně, což v tomto případě odpovídá snažení prince Augusta
- *Что как только она разевала рот, он ей приказывал молчать, что он был глава дома* (str. 25 OR) *sotva jenom ústa otevřela, hned se na ní obořil, aby byla zticha, on že je pánem v domě* (str. 28 PŘ) – sloveso obořit se je silnější než jen přikázat, potom si každý představí, kdo je pánem v domě
- *Танцы вовсе не удавались, потому что* (str. 52 OR) *Ani s tancováním to nebylo valné, protože* (str. 50 PŘ) – místo výsledku (tanec) překladatelka použila proces (tancování) a k tomu připojila běžný obrat
- *Она на коленях просила Императрицу не бесчестить ее мужа* (str. 68 OR) *na kolenou prosila carevnu, aby nepřiváděla jejího muže do hanby* (str. 62 PŘ) - přivést do hanby je možná trochu zastaralejší výraz, ale v této situaci se hodí
- *Поскользнула и растянулась во всю длину свою* (str. 103 OR) *sklouzla a natáhla se jak dlouhá tak široká* (str. 88 PŘ) - překladatelka použila ustálené formule, která se používá v dané situaci, místo aby překládala ruskou větu, což by působilo nezvykle
- *Что собака не отходила от нея прочь* (str. 111 OR) *že se pejsek od ní nevzdaloval ani na krok* (str. 94 PŘ) – místo neodcházet pryč napsala překladatelka

spojení nevzdalovat se na krok, což lépe vystihuje úzkou citovou vazbu kněžny a psíka

- *Между тем как я еще танцевала* (str. 113 OR) *zatímco já jsem stále ještě byla v kole* (str. 96 PŘ) – být v kole je obrazné vyjádření tancování, také se tím vyhneme opakování slova, které v předcházejícím textu zaznělo několikrát
- *Не знаю каким образом в этом тучном человеке, в котором было всего меньше ума и воображения* (str. 125 OR) *nevím, jak se mu u tohoto těžkopádného člověka, v němž nebylo ani zbla ducha a představivosti* (str. 106 PŘ) - hovorovější ani zbla plně vyhovuje požadavkům žánru, který dovoluje používat slova z různých vrstev jazyka
- *Обещали ей что то, потом объяснили, чего от нея требуется* (str. 132 OR) *slibovali hory doly, a pak jí sdělili, co se od ní očekává* (str. 111 PŘ) – párová formule hory doly trochu zesiluje snahu jedné strany přesvědčit vdovičku, aby udělala, co chtějí, ale podobnými obraty se zvyšuje čtivost textu
- *Но не могла догадаться причины* (str. 132 OR) *ale nemohla jsem tomu přijít na kloub* (str. 111 PŘ) – běžné ustálené spojení
- *Напротив, чтоб насолить ей и досадить всей Голштинно-Шведской партии* (str. 24 OR) *aby jí zavařil a celou holštýnskou stranu urazil* (str. 27 PŘ) – hovorové zavařit někomu odpovídá ruskému slovesu
- *Графиня Румянцова своими пересказами и разными сплетнями* (str. 17 OR) *hraběnka Rumjancevová, klevetami a různým překrucováním* (str. 22 PŘ) – slovo překrucování se velice hodí do tohoto kontextu, lépe slovo пересказ snad nešlo v daném kontextu vyjádřit
- *Разгневавшись она обыкновенно начинала делать намеки, на кого ей вздумается, и чем дальше, тем яснее, причем произносила слова чрезвычайно быстро* (str. 82 OR) *V hněvu obyčejně metala blesky, na koho jí napadlo, a čím dále řádila, tím byly ostřejší, přičemž jí pusa jen jela* (str. 73 PŘ) – velice obrazné vyjádření metat blesky a sloveso řídit zesiluje v češtině obraz rozhněvané carevny, spojení pusa jí jen jela je možná trochu zavádějící, zdá se nám, že je používané spíše ve smyslu upovídání.

- *Большие глаза, тупой нос и рот всегда полураскрыты* (str. 105 OR) *velkýma vypoulenýma očima, rozpláclym tupým nosem a neustále pootevřenými ústy* (str. 90 PŘ) – autorka popisuje člověka, kterého neměla ráda, překladatelka jeho obraz trochu vylepšila, ale není to vůbec rušivé
- *Постом у меня была сильная перебранка с Чоглоковой, и вот по какому случаю* (str. 122 OR) *v půstu jsem se z následujícího důvodu pořádně poškorpila s Čoglokovovou* (str. 103 PŘ) – Sloveso *пошкормит* se se nám zdá zastaralé, ale jelikož se jedná o text starší, může to sloužit jako připomínka doby vzniku textu.
- *Я почувствовала боль в почках* (str. 138 OR) *jsem cítila bolest v kříži* (str. 117 PŘ) výraz *bolest v kříži* je obecnější a běžnější než spojení *bolest v ledvinách*. Toto řešení je přijatelné pouze za předpokladu, že se nebude v textu dále rozvíjet tematika nemocných ledvin.
- *Занимался подслушиванием и переносами* (str. 47 OR) *špicoval* a *donášel* (str. 45 PŘ) – Sloveso *špicovat* je hovorové, ale v tomto kontextu se hodí lépe než *odposlouchávat*, které je možná více spojeno s technikou, která je k tomu potřeba. Užití slovesa místo podstatného jména zvyšuje akčnost děje.
- *Я узнала, что он почти не выходит от Ивана Шувалова* (str. 208 OR) *dozvěděla jsem se, že je pečený vařený u Ivana Šuvalova* (str. 173 PŘ) – využití párové formule dělá větu obraznější a zvyšuje čtivost textu
- *Вот мы стали лакеями этих проклятых немцев* (str. 171 OR) „*Tak z nás udělali sluhy těch prokletých Němčourů.*“ (str. 143 PŘ) Překladatelka se nebojí užití expresivní slovo s negativním odstínem, které v originálu není. Je to přímá řeč vojáků a tak je určitá expresivita na místě.

8.5 Pragmatika

Pragmatika je spolu se sémantikou a syntaxí jednou z vlastností znaku. Zabývá se vztahem znaků k interpretům. Každý text má za cíl určitým způsobem pragmaticky působit na příjemce, tedy vzbudit nějaký komunikační efekt. „Někteří teoretici (Ljudskanov, Nida) zastávají názor, že u originálu a překladu by měl být stejný komunikační účinek. Upřednostňují pragmatickou stránku před reprodukčně-tvůrčí

činností překladatele. Jiní teoretikové (Barchudarov) tvrdí, že tento názor může vést k adaptačním úpravám originálu a také k tomu, že se bude text příliš přizpůsobovat čtenáři a bude se odhlížet od kvalit předlohy. Celá situace je složitější, protože se ukazuje, že stejný účinek nevyvolá u čtenáře ani originál vzhledem k rozrůzněnosti publika, natož překlad, který je adresován často značně odlišnému spektru příjemců, do jiného komunikačního kontextu. Při těchto výzkumech účinku uměleckých děl se berou v potaz následující činitele příjemce textu: věk, pohlaví, zájmy, životní zkušenost, světový názor, intelekt, vzdělání, momentální psychický stav, sociální charakteristiky atd.⁸⁸ Komunikační působení je ovlivněno třemi faktory. Jsou to obsah sdělení, charakter znaků tvořících sdělení a příjemce textu. Překlad ale nemusí mít stejný pragmatický záměr jako originál. Některé texty jsou specificky určené jedné společnosti a jejich překlad musí mít jiný pragmatický cíl, aby ho čtenáři jiné společnosti přijali. Příkladem může sloužit řeč nebo článek politika před volbami, který apeluje na občany, aby šli volit a volili jeho. Při překladu do jiného jazyka, jiným příjemcům nebude emotivnost a apelativnost žádoucí, protože se jich volby netýkají. Je tedy nutné provést pragmatickou adaptaci. Komissarov rozlišuje čtyři typy adaptace.⁸⁹

1) Adaptace, která si klade za cíl zajistit adekvátní porozumění příjemcem překladu

- *Императрица мне прислала 15,000 и большой сундук с богатыми материями* (str. 17 OR) *mi carevna darovala 15 000 rublů a velkou truhlici plnou látek – ale musela jsem se bohatě oblékat* – (str. 21 PŘ)

Carevna vyčítá Kateřině, že má dluhy. Ta si nechá předložit účty a zjišťuje, že díky zmíněné finanční výpomoci od carevny dluží jen dva tisíce rublů. Překladatelka vložila větu, která vysvětluje, proč se zadlužila a zároveň objasnila truhlu s látkami a v neposlední řadě trochu rozmělnila úsek, ve kterém figurují čísla.

- *которого Императрица-королева назначила в то время* (str. 98 OR) *jehož tehdy císařovna a královna Marie Terezie jmenovala* (str. 84 PŘ)

⁸⁸ HRDLIČKA, M. *Překlad jako komunikační akt. K problematice zaměření uměleckého překladu na čtenáře*. Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti kandidáta filologických věd. Praha, 1989, s. 4.

⁸⁹ KOMISSAROV, V. N. *Sovremennoje perevodoveděnije. Učebnoje posobiye*. Moskva: Izdatělstvo ETS, 2002, s. 140-146. ISBN 5-93386-030-1.

Kateřina ve své době nemusela vysvětlovat, kdo je císařovna a královna, překladatelka přidala vlastní jméno, jímž specifikovala titul.

- *волны были так велики, что заливали ступеньки лесницы, находившейся у дома, и остров на несколько футов стоял в воде* (str. 127 OR) *vlny byly tak vysoké, že zaplavovaly schodiště u domu, a ostrov se ocitl pod vodou* (str. 108 PŘ)

K adaptaci tohoto typu patří také vynechání detailů, pokud si to situace vyžaduje a pokud tím nedojde k ochuzení textu. Čtenář si pod větou *ostrov se ocitl pod vodou* představí, že byl zcela zalit vodou, není rozhodující, jestli byl několik centimetrů nebo metr pod vodou, důležité je informace, že dosahoval k schodišti domu, z čehož vyplývá reálné nebezpečí pro návštěvníky ostrova.

2) Adaptace, která má za cíl zajistit shodné emocionální působení překladu

Jak už jsme zmínili dříve, paměti patří do rozhraní mezi uměleckou a dokumentární literaturou. Dokumentární literatura nepracuje s emocemi čtenářů. Umíme si ale představit, že ve své době musely paměti Kateřiny II. vzbudit veliké emoce, což bylo způsobeno zejména obsahem. Ten ale postupem času ztratil svou aktuálnost, takže překlad Věry Amelové už na čtenáře nepůsobí tak silně, i když mu nelze upřít jistou emocionalitu: čtenář bude jistě sympatizovat s autorkou a odsuzovat jejího manžela.

3) V tomto typu adaptace se překladatel orientuje na konkrétního příjemce a konkrétní situaci. Komissarov předkládá tři nejčastější situace. „Překladatel nepřeloží výchozí informaci stejnými slovy, ale přeloží smysl výroku. Může využít také zcela jiné prostředky než ty, které byly v originálu, případně může jít o úplně jiné sdělení, jak je tomu u titulků filmů, knih atd.“⁹⁰

Překladatelka Věra Amelová překládala velice blízko k originálu (jedná se o tzv. dokumentární překlad), proto tento typ adaptace nepoužívala.

4) „Cílem překladu bývá adekvátní překlad originálu. V některých situacích si překladatel může stanovit jiný cíl, čímž ale odporuje svým profesionálním principům. Jde zejména o filologický překlad, přibližný překlad a modernizaci. Někdy se stává, že

⁹⁰ KOMISSAROV, V. N. *Sovremennoje perevodoveděnije. Učebnoje posobiye*. Moskva: Izdatělstvo ETS, 2002, s. 145. ISBN 5-93386-030-1. Překlad Ivana Žídková.

se překlad pod vlivem politických nebo ekonomických sil stane nositelem jiných cílů, než byly původně v originále.“⁹¹

Tento typ adaptace se v překladu Věry Amelové také nevyskytoval.

Následující dva příklady dokumentují pragmatický přístup překladatelky. Věty, které by mohly působit jinak, než byl původní záměr autorky, Věra Amelová upravuje.

- *Хоть раз в неделю, умывать лицо* (str. 74 OR) *třeba každý den, myla obličej* (str. 66 PŘ) - Jedná se o situaci, kdy se Kateřině na obličeji udělá vyrážka a doktor jí dá speciální vodičku, kterou si má ve zvýšené míře umývat obličej. Ačkoli je obecně známo, že se dříve nemyli tak často jako dnes, myslíme si, že při zachování slov originálu by vzniklo komické místo, které v původním textu není, proto je lepší upravit text podle dnešních zvyklostí.
- *10 февраля 1745 г. Императрица праздновала день рождения великого князя. Ему наступил 18й год.* (str. 22 OR) *10. února 1745 slavila carevna narozeniny velkoknížete. Bylo mu sedmnáct let.* (str. 26 PŘ) Velkokníže Petr se narodil v roce 1728, tudíž v roce 1745 slavil 17. narozeniny. V ruštině nedošlo k chybě, Petr oslavil sedmnáct let a začal mu běžet osmnáctý rok. V češtině se to ale takto neříká, bylo by to velice nezvyklé, proto překladatelka upravila text do běžné podoby v českém jazyce.

Autorka originálu své dílo adresovala víceméně jedinému čtenáři, Pavlovi I. Nechala na něm, jak naloží s jejími paměťmi. Doufala však, že se její dílo dostane k širšímu publiku, tedy k jejím současníkům. Překlad pamětí nemůže dosáhnout stejného komunikačního účinku, jaký měl v tehdejší době. Už to není aktuální téma, ale své čtenáře tento žánr jistě má. Důležité je, aby si překladatel vybral správný pragmatický přístup ke své práci a to Věra Amelová splnila.

⁹¹ Ibid., s. 146.

8.6 Chyby v překladu

Christiane Nordová dělí chyby v překladu na pragmatické, kulturní, lingvistické a textově specifické. „Za pragmatickou chybu můžeme považovat třeba nedostatek orientace na příjemce a kulturní chyby jsou způsobeny špatným překladem specifických kulturních zvyků. Lingvistické chyby jsou spojené se zvládnutím cizího jazyka a textově specifické souvisí s překladatelskými problémy u specifických textů.“⁹² V její hierarchii stojí nejvýše pragmatické chyby, které není těžké zvládnout, ale „chybovat v nich může znamenat posun celého textu nežádoucím směrem. Další kategorie chyb se jeví jako důležité nebo nedůležité podle toho, jakou funkci mají v textu. Jestliže chybějící čárka změní interpretaci, jedná se o víc než jen odchylku lingvistických norem.“⁹³ Jiří Levý vidí mnohovýznamnost slov a také různé mylné asociace vyvolávané jazykovým materiálem jako příčiny chyb. Píše, že ve všech případech překladatelských nepochopení působí dva faktory. Je to „neschopnost překladatele představit si skutečnost nebo myšlenku autora a za druhé se jedná o mylné významové spoje navozené jazykem originálu. Ty mohou být navozeny náhodnými jazykovými obdoby nebo skutečnou víceznačností textu.“⁹⁴ V kapitole, která se věnuje výběru slov, se dočteme, že „překladatelské chyby vznikají posuny v trojím směru: mezi obecným a specifickým pojmenováním, mezi pojmenováním stylisticky neutrálním a pojmenováním expresivním, mezi opakováním a obměnami slovního označení. Překladatelé se většinou přiklání k jednomu z těchto pólů. Jak vyplývá z mnohých zkoumání, v překladech se spíše neutralizuje, zobecňuje a opakuje.“⁹⁵

Následující příklady ukazují jen velice drobná přehlédnutí překladatelky. Jistě se nedá říct, že by přispěly k nepochopení nebo chybné interpretaci.

- *сама она отправилась через несколько дней вслед за нами.* (str. 13 OR) *sama se vydala na cestu několik dní před námi.* (str. 19 PŘ)

⁹² NORD, Ch. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997, s. 75. ISBN 1-900650-02-9. Překlad Ivana Žídková

⁹³ Ibid., s. 75.

⁹⁴ LEVÝ, J. *Umění překladu*. 3. vyd. Praha: Ivo Železný, 1998, s. 56. ISBN 80-237-3539-X.

⁹⁵ Ibid., s. 145.

- *вскоре по возвращении в Петербурге* (str. 26 OR) *brzy po návratu z Petěrburgu* (str. 29 PŘ)
- *в самое то время, как мы уехали из Петербурга* (str. 74 OR) *ve stejnou dobu, co jsme vyjeli do Petěrburgu* (str. 66 PŘ)
- *и на другой день уже чувствовала только слабость* (str. 79 OR) *a druhý den jsem se cítila velmi slabá* (str. 70 PŘ)
- *Великий Князь по правую руку, а я по левую, напротив него* (str. 83 OR) *po její levé ruce velkokníže a já naproti němu* (str. 73 PŘ)
- *Отправились в изгнание к своим семьям, на целый месяц* (str. 130 OR) *do vyhnanství ke svým rodinám na tři nebo čtyři týdny* (str. 110 PŘ)
- *Наконец в 13-й день* (str. 139 OR) *конецně čtrnáctého dne* (str. 117 PŘ)

Zřejmě nepozorností se do textu dostalo pár chyb. Tyto chyby jsou ovšem minimální a nijak neruší čtenáře překladu, který nesrovnává text s originálem.

- *Принесла мне от императрицы три тысячи рублей* (str. 49 OR) *přinesla od carevny 2000 rublů* (str. 47 PŘ)
- *Малороссиянином Карновичем* (str. 139 OR) *Malorusem Karpovičem* (str. 117 PŘ)
- *Императрица лишилась всего своего огромного гардероба* (str. 144 OR) *carevna přišla o celou svou skromnou garderobu* (str. 121 PŘ) – překlad pokračuje: *kterou si do Moskvy přivezla. Měla jsem tu čest slyšet od ní samotné, že shořelo 4000 obleků.* Buď se jedná o chybu anebo chtěla překladatelka zdůraznit počet šatů, které měla parádívá carevna Alžběta. Ve druhém případě by snad bylo lepší napsat slovo skromnou v uvozovkách.
- *В среду вечером я должна была идти в баню в дом к Чоглоковым* (str. 92 OR) *ve středu města jsem měla jít do lázně domu Čoglokovových* (str. 81 PŘ)

8.7 Adekvátnost překladu

Při hodnocení překladu se nejčastěji používají dva termíny a to adekvátní a ekvivalentní překlad. Adekvátní překlad zpravidla ukazuje na zachování pragmatické funkce originálu, zatímco ekvivalentní překlad se týká zachování obsahu originálu na jedné z úrovní ekvivalence. Každý adekvátní překlad musí být ekvivalentní, ale ne každý ekvivalentní překlad musí být adekvátní.

Překladatelka odvedla velice dobrou práci. Její překlad je adekvátní a ekvivalentní. Jejím úkolem, mezi jiným, bylo graficky rozdělit text na smysluplné celky, protože odstavců je v ruském textu méně, než by jich bylo potřeba, a také logicky rozdělit dlouhé věty originálu. V tomto případě nemohla zachovávat původní vzhled vět, protože ty byly rozděleny středníkem a ten se v češtině tak často neužívá. Musela se zamyslet nad příjemcem textu, rozhodnout, která slova opatří poznámkou vysvětlující realie. Některé z těchto poznámek se nám zdají zbytečné, např. *byl jmenován kapitánem* *jinde též nadporučíkem* (str. 37 PŘ), ale je nám jasné, že tento text klade důraz na přesnost faktů a tak by špatná informace mohla být příčinou nedůvěry odborníků či sečtělých laiků k tomuto překladu. V této souvislosti ospravedlňujeme výtku Pavla Běliny, kterou uvedl ve své recenzi na Paměti carevny Kateřiny II. (viz kapitola 6.1 Reakce na vydání Pamětí carevny Kateřiny II.).

9. Milostné dopisy carevny Kateřiny Veliké Potěmkinovi

Книги Записки императрицы Екатерины II а Екатерина II и Г.А.Потемкин. Личная переписка jsou obě přeloženy do češtiny. Srovnat je s originálem a zjistit tak styl psaní carevny Kateřiny II. byl výborný nápad pana profesora Milana Hraly. Zdálo se, že nic nebude bránit uskutečnění záměru diplomové práce. Překlady i originály byly v knihovně volně k mání. Zarážela nás jen poznámka na konci dopisů. V ní se píše, že ony dopisy byly přeloženy z francouzského vydání, protože nebyly dosud vydány a z Ruska je přinesl a přeložil Georges Oudard. Dále se v poznámkách píše, že dopisy jsou psány tu rusky, tu francouzsky. Zarážel nás tedy možný fakt, že český překlad by mohl být překladem z francouzštiny. Nebo ona poznámka znamenala, že ve Francii dílo vyšlo v původním rusko-francouzském znění? Zkontaktovali jsme tedy vydavatele, pana Václava Kadlece, který je vedoucím nakladatelství Pražská imaginace, kde kniha vyšla v roce 1993 jako reprint původního vydání A. Grégra z roku 1934. Pan

Kadlec nám elektronicky odpověděl tak, že přepsal informace z poznámek knihy. Takže jsme ještě neměli jasno. Pomohly nám až velice podrobné poznámky z ruského vydání dopisů. Jedná se o vydání z roku 1997 v nakladatelství Nauka, které sestavil, okomentoval a poznámkami opatřil V. S. Lopatin. V této knize se píše, že dopisy byly v Rusku připravené k publikaci. „Dopisy roztřídil, narážky a přezdívky rozluštil a celé dílo okomentoval Ja. L. Barskov. Už byla i provedena korektura, když bylo náhle celé vydání knihy zastaveno. Vysvětleno to bylo tím, že intimní dopisy carevny nemají vztah ani k literatuře ani k historii. Ukázalo se ale, že to není pravda. Jistý M. Je. Kolcov prodal francouzskému novináři Georgesovi Oudardovi celou práci, kterou vyhotovil Barskov. Ve Francii zadal Oudard překlad Anně Kašině-Jevreinovové. Ta celé dílo přeložila do francouzštiny, které vyšlo nejdříve v časopise *Revue de Paris* a v roce 1934 v samostatné knize *Lettre d'amour de Catherine II à Potemkine* v nakladatelství Calman – Lévy.“⁹⁶ V poznámkách Lopatina se ještě uvádí, že „překladatelce nešlo o historickou přesnost, ale o psychologickou studii, která byla založena na pozorném čtení milostných dopisů. V roce 1937 dostali v Lidovém komisariátu zahraničních věcí udání na profesora Gukovského, který měl v soukromém rozhovoru říct, že v Paříži byla vydána intimní korespondence Kateřiny II. a Potěmkina.“⁹⁷

Z toho vyplývá, že kniha *Milostné dopisy carevny Kateřiny Veliké Potěmkinovi* je překladem francouzského originálu vydaného Oudardem. Zajímavé je, že kniha u nás vyšla ve stejném roce jako ve Francii. To může být dokladem velkého zájmu o toto téma. Není se čemu divit. Podobná kniha má jistě nádech něčeho zakázaného, jde navíc o milostné dopisy a to ne jen tak ledajaké, ale pocházející z pera mocné ruské carevny.

V takovémto případě nemůžeme provádět překladatelskou analýzu, protože český překlad nevychází z ruského originálu, který máme k dispozici. Výsledná zjištění by nedokazovala vztah mezi ruským originálem a českým překladem. Jiná situace by nastala, kdybychom měli francouzský překlad a kdybychom ovládali francouzštinu.

⁹⁶ Jekatěrina II i G. A. Potěmkin: *Ličnaja perepiska: 1769-1791*. Moskva, Nauka, 1997, s. 486. ISBN 5-02-011222-4.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 487.

10. Závěr

Diplomová práce měla za cíl provést srovnání dvou ruských originálů s dvěma českými překlady. V průběhu bádání vyšlo najevo, že kniha *Milostné dopisy Kateřiny II. Potěmkinovi* je překladem z francouzštiny, proto se tato práce podrobně zabývá jen knihou *Paměti carevny Kateřiny II.*, kterou přeložila Věra Amelová.

V první části práce se zaměřuje na seznámení s osobností carevny Kateřiny II., na dobu, ve které žila, na její literární tvorbu, která svou obsáhlostí a různorodostí leckoho udiví. Jedna kapitola je věnována také Kateřinině neoficiálnímu spoluvládci, Grigorii Potěmkinovi. Jejich vzájemná korespondence byla předmětem knihy *Milostné dopisy Kateřiny II. Potěmkinovi*.

Další kapitola se věnuje definici pamětí, memoárů. Snaží se je zařadit do žánrového kontextu a neopomíjí jejich historii. Pozornost se soustředí mimo jiné na překladatelskou praxi. Překladatel by měl dbát na fakta, nic si nepřimýšlet a zároveň mít na mysli čtenáře překladu a jeho znalosti dané tematiky, aby mohl citlivě umisťovat poznámky do překladu.

Kapitola o problematice stylu se snaží vymezit pojem styl, který je ovlivňován subjektivními i objektivními faktory. Na styl můžeme nahlížet z pohledu jednotlivých činitelů a okolností nebo jednotlivých stupňů abstrakce. Práce se zmiňuje také o estetické normě, jež podléhá dobovému vkusu. Proto tedy to, co bychom vytkli dílům Kateřiny II., mohlo být v její době významným kladem.

Práce nabízí bližší pohled na knihu *Paměti carevny Kateřiny II.* Srovnává její uspořádání a celkové provedení s originálem, rámcově seznamuje s obsahem knihy. Uvádí také první poznámky ke stylu autorky originálu, jako je malá členitost na odstavce, převažující dlouhá souvětí a nejednotnost v dodržování interpunkce. Tato diplomová práce si neklade za cíl vynášet definitivní soudy o stylu Kateřiny II., protože kniha, kterou označujeme jako originál, je vlastně překladem skutečného francouzského originálu. V analýze samotného originálu knihy nám bránila neznalost francouzského jazyka.

Seznamujeme se čtyřmi recenzemi překladu knihy. Podle prostoru, který měli autoři recenzí k dispozici, se buď jen věnují obsahu knihy, nebo si i všímají provedení překladu, jeho nedostatků a kladů.

Překladatelka knihy Paměti carevny Kateřiny II. je představena bohužel jen krátce, protože se nám nepodařilo zjistit více informací o Věře Amelové. Z jejího mailu vyplynulo, že si knihu originálu vybrala sama. Následkem časové tísně jí proklouzly dvě chyby, ale po analýze práce ukázala, že to nejsou závažné chyby, které by mohly znehodnotit její jinak vynikající překlad.

Překladatelská analýza začíná pohledem na styl. Dále pokračuje lexikálními transformacemi, kde je uvedeno mnoho ukázek, aby se na příkladech dokázalo určité tvrzení. Následují gramatické transformace a reálie. Kapitola nazvaná reálie je obsáhlá už z toho důvodu, že mezi vznikem pamětí a překladem leží dvě stě let. Všímáme si hodnotí a titulů, předmětů, částí oblečení, vlastních jmen, místních názvů, názvů pevností, klášterů a paláců, slov z vojenské oblasti, slov spojených s náboženstvím a francouzských slov. Během analýzy jsme narazili na docela frekventované ruské slovo, které nemá ekvivalent v češtině, proto jsme vypsali příklady, jak jej překladatelka přeložila. Analyzovat pouze lingvistickou stránku by nepřineslo komplexní pohled na originál a překlad, proto se věnujeme pragmatice a adekvátnosti překladu. V kapitole Chyby v překladu uvádíme drobné odlišnosti, kterých jsme si všimli.

Tato práce v dalším oddílu dokládá tvrzení, že kniha Milostné dopisy Kateřiny II. Potěmkinovi je překladem z francouzštiny. Nahlédneme do peripetií, které provázely vydání této knihy.

Závěrem můžeme konstatovat, že překladatelka Věra Amelová se svého úkolu zhostila na výbornou.

Kateřina II. chtěla jistě napsat své paměti co nejlépe. Píše živým a přirozeným jazykem, obratně navazuje jednotlivé události na sebe, vybírá slova z různých oblastí a z různých stylových vrstev. Základním stylistickým postupem je popis. Její slovní zásoba je široká, přesto se někdy opakují slova. Může to být způsobeno opakující se situací nebo také tím, že to tehdy nebylo považované za stylistickou neobratnost. Vytknout jí můžeme nedodržování jednotné formy, např. u přímé řeči nebo v titulování Petra III.

11. Resumé

Diplomová práce si klade za cíl srovnat knihy Записки императрицы Екатерины II a Екатерина II и Г.А.Потемкин. Личная переписка s jejími českými překlady. Bohužel překlad druhé knihy je překladem francouzského originálu, proto tuto knihu nemůžeme analyzovat. Carevna Kateřina II. vládla mezi lety 1762 – 1796 a patří bezesporu mezi významné panovníky carského Ruska. V úvodu je nastíněna osobnost Kateřiny II. Dozvíme se, že na svou dobu byla sečtělá, měla vznešené ideje, s jejichž realizací nespíchala. Byla autorkou mnoha spisů, divadelních her, článků a také vlastních pamětí. Ty byly určeny na prezentaci vlastní osoby, jako ospravedlnění Kateřininých činů a zároveň měly zůstat jako věčná vzpomínka na carevnu. Ač si na stylu dala Kateřina Veliká záležet, přesto nedosahují uměleckých kvalit jiných spisovatelů. Pozornost se však upírá spíše k obsahu než formě. I to je jeden ze znaků memoárů, které patří do dokumentárně umělecké literatury. Paměti v sobě mohou ukrývat odbornou tematiku, což od překladatele vyžaduje speciální přípravu. Také by neměl nic vynechávat ani nepřidávat a obtížná místa by měl objasnit vysvětlivkami. Nás zajímalo, jak se překladatelka Věra Amelová vypořádala s náročným zastaralým textem plným odkazů na historické události a s osobitým stylem Kateřiny. Provedli jsme překladatelskou analýzu, při níž jsme srovnávali oba texty. Výsledkem je empirická část, ve které uvádíme lexikální a gramatické transformace. Analýzu jsme doplnili o pragmatickou část a o kapitolu o stylu Pamětí Kateřiny II. Důležitým rysem dvě stě let starého originálu jsou reálie, které se mohou řadit k archaismům nebo historismům. Vytvořili jsme přehled reálií, u nichž nás zajímá jejich překlad. Nejde nám však o stanovení nějakého pravidla, jako spíše o posouzení konkrétních případů. V této práci je také kapitola o chybách v překladu. Jedná se ale o drobné chyby, které nemají vliv na pochopení celku. V závěru shrnujeme poznatky, ke kterým jsme při analýze dospěli.

12. Summary

The objective of this thesis is to compare the books *Записки императрицы Екатерины II* and *Екатерина II и Г.А.Потемкин. Личная переписка* with their respective Czech translations. Unfortunately, the second publication is translated from a French original, and therefore we cannot analyze it. Empress Catherine II reigned between 1762 and 1796 and definitely belongs among significant rulers of the Russian empire. The introduction sketches out Catherine's character. We learn that she was quite well-read for her times, she had noble ideas and she was not in a hurry to realize them. She authored many tracts, theater plays, articles and her own memoirs. Those were meant to present her own persona, to justify her actions, and at the same time they were supposed to remain a permanent memory of the empress. Despite Catherine's stylistic ambitions, her writing does not reach the same artistic qualities as that of other writers. Her focus is on the content rather than on the form. That is also one of the characteristics of memoirs that belong to a documentary-artistic literature. Memoirs are likely to contain scholarly themes and that requires special preparation by the translator. The translator should not omit nor add anything and should provide explanation for difficult parts. We were interested in how this translator, Věra Amelová, approached the old-fashioned and challenging text full of references to historical events and how she dealt with Catherine's peculiar style. We performed a translation analysis during which we compared both texts. It resulted into the empirical part in which we list lexical and grammar transformations. We complemented the analysis by a pragmatic part and by a chapter focusing on Catherine II's memoir's style. References to geographic places, which could be considered archaisms or historicisms, are an important trait of the two-hundred-year-old original. We created a list of such references where the translation is of interest to us. We are not looking to establish some kind of a rule, but rather evaluate individual cases. This thesis also contains a chapter on translation errors. They are minor mistakes that don't have any effect on the overall understanding of the text. The conclusion summarizes findings we made during the analysis.

13. Резюме

В данной дипломной работе мы хотим сравнить книги Записки императрицы Екатерины II и Екатерина II и Г.А.Потемкин. Личная переписка и её переводы на чешский язык. К сожалению, перевод второй книги является переводом с французского языка, поэтому невозможно провести анализ. Царица Екатерина II правила в 1762 – 1796 гг. и принадлежит к выдающимся государственным деятелям России. Вступление знакомит нас с личностью Екатерины II. Царицу можно было считать эрудированной, имеющей возвышенные идеалы, однако она не желала осуществлять их. Екатерина является автором многих сочинений, пьес, статей и собственных мемуаров. Она писала их, чтобы оставить о себе вечную память. Хотя Екатерина и относилась к мемуарам серьезно, всё же они не достигают художественного уровня других писателей. Внимание привлекает скорее содержание, чем форма. Это является одним из характеристических знаков мемуаров, которые принадлежат к документально художественной литературе. Мемуары могут содержать термины и специфические темы. Это требует от переводчика специфической подготовки. Переводчик ничего не добавляет к тексту и не сокращает его, а затруднительные части объясняет ссылками. Мы интересовались тем, как переводчик Вера Амелова справилась с трудным архаическим текстом, который полон ссылок на исторические события и отличается специфическим стилем Екатерины II. Мы провели переводческий анализ и сравнили оба текста. Результатом является эмпирическая часть, содержащая главу о лексических и грамматических трансформациях. Анализ дополнен прагматической частью и главой о стиле мемуаров Екатерины II. Отличительной чертой подлинного текста двухсотлетней давности являются реалии, которые могут быть историзмами или архаизмами. Мы привели перечень реалий, у которых нас интересует перевод. Нашей целью не является создание общего правила, а оценка конкретных случаев. Данная работа содержит главу Ошибки в переводе. Речь идёт о мелких ошибках, которые не влияют на понимание целого текста. В заключении приводим сведения, которые мы вывели из анализа.

14. Použitá literatura

Primární literatura

Zapiski imperatricy Jekatěryny II. Moskva: Nauka, 1990. ISBN 5-02-009548-6.

Paměti carevny Kateřiny II. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0397-3.

Jekatěryna II i G. A. Potěmkin: Ličnaja perezpiska: 1769-1791. Moskva: Nauka, 1997. ISBN 5-02-011222-4.

Milostné dopisy carevny Kateřiny Veliké Potěmkinovi. Praha: Pražská imaginace, 1993. ISBN 80-7110-110-9.

Sekundární literatura

BĚLINA, P. Paměti carevny Kateřiny II. *Dějiny a současnost*, 1994, roč. 16, č. 3, s. 63-64. ISSN 0418-5129.

BÖHME, E. Katharina II.: Memoiren. 2. vyd. Leipzig: Insel-Verlag, 1986, 2 sv. ISBN 3-7351-0008-2.

Fedorov, A. V. *Osnovy obščej teorij perevoda. Lingvističeskij očerk*. Moskva: Izdatelstvo Vyssšaja škola, 1968.

HRDLIČKA, M. *Překlad jako komunikační akt. K problematice zaměření uměleckého překladu na čtenáře*. Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti kandidáta filologických věd. Praha, 1989.

HRDLIČKA, M. *Překladatelské miniatury*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 1995. ISBN 80-7066-987-X.

HUTNÍK, S. K problematice překladu umělecko-dokumentární literatury. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1-3*, 1986, *Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 453-460.

HUTNÍK, S. Literatura faktu a překlad. In *Hovory o překladu a tlumočení I*. Praha: Interlingua, 1991. s. 69-78.

HUTNÍK, S. Žánrový systém dokumentárně umělecké literatury z hlediska překladatelské praxe. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 4-5*, 1991, *Translatologica Pragensia V*. Praha: Univerzita Karlova, 1992, s. 163-169.

JEŘÁBKOVÁ, P. - ŠVANKMAJER, M. Kníže Potěmkin. *Dějiny a současnost*, 1992, roč. 14, č. 6, s. 30-33. ISSN 0418-5129.

- KOMISSAROV, V. N. *Sovremennoje perevodoveděenje. Učebnoje posobije*. Moskva: Izdatělstvo ETS, 2002. ISBN 5-93386-030-1.
- KOPECKÝ, L. - HAVRÁNEK, B. - HORÁLEK, K. *Velký rusko-český slovník*. Praha: Nakladatelství československo-sovětského institutu, 1952-1964.
- LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem: Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: Nakladatelství H&H Vyšehradská, 2002. ISBN: 80-7319-020-6.
- LEVÝ, J. *Umění překladu*. 3. vyd. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X.
- MASNEROVÁ, E. Potřebuje překlad umělecké prózy vysvětlivky? *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1-3, 1986, Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 359-371.
- MÜLLER, H. - KRIEGER, K. F. - VOLLRATH, H. *Dějiny Německa*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-188-3.
- NAUMOVA, G. *Fenomén: Kateřina Veliká: Její smyslnost a politická moc*. Brno: MOBA, 2004. ISBN 80-243-1617-X.
- NORD, Ch. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. ISBN 1-900650-02-9.
- PECHAR, J. Stylistické problémy překladu. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 1-3, 1986, Translatologica Pragensia II*, Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 105-115.
- POKORNÝ, J. Paměti carevny Kateřiny II. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 6, s. 23. ISSN 0862-657X.
- POSPÍŠIL, I., et al. *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-068-3.
- RECKER, Ja. I. *Teorija perevoda i perevodčeskaja praktika*. Moskva: Izdatělstvo Meždunarodnyje otnošenija, 1974.
- STELLNER, F. Lidé a doba: Dynastický faktor v ruské politice v prvních letech vlády Alžběty Petrovny. *Slovanský přehled*, 2000, roč. 86, č. 3, s. 413 – 439. ISSN 0037-6922.
- STELLNER, F. Politické a dynastické pozadí svatby Kateřiny Veliké. *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1, Studia Historica LV*, 2003, č. 1, s. 409-422. ISSN 0567-8293.
- STELLNER, F. Svržený manžel: Kateřina Veliká a Petr III. In *Tajemství slavných: Podivuhodné příběhy světových dějin*. Praha: Akropolis, 1999, s. 93-103. ISBN 80-85770-78-4.

šek. Paměti carevny Kateřiny II. *Literární noviny*, 1994, roč. 5, č. 9, s. 13. ISSN 1210-0021.

ŠVANKMAJER, M. Bezejmenný vězeň. *Dějiny a současnost*, 1992, roč. 14, č. 2, s. 21-24. ISSN 0418-5129.

ŠVANKMAJER, M. *Kateřina II*. Praha: Svoboda, 1970.

ŠVANKMAJER, M. *Kateřina II.: Lesk a bída impéria*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-299-5.

ŠVANKMAJER, M. Lidé a doba: Rusko a Evropa, Evropa a Rusko. *Slovanský přehled*, 1996, roč. 82, č. 3-4, s. 349-356. ISSN 0037-6922.

Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a v Brně. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

VLČEK, R. Paměti carevny Kateřiny II. Praha. Mladá fronta 1993. 227 s. *Slovanský přehled*, 1994, roč. 80, č. 2, s. 209-210. ISSN 0037-6922.

Elektronické zdroje

Grigorij Potěmkin [online]. Poslední revize 3. 11. 2007 [cit. 14. listopadu 2007]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Grigorij_Pot%C4%9Bmkin.

Jekatěrina II Aleksejevna [online]. [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: <http://www.rulex.ru/01060083.htm>.

Kateřina Veliká [online]. Poslední revize 9. 11. 2007 [cit. 14. listopadu 2007]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Kate%C5%99ina_Velik%C3%A1.

MACHAČKA, J. *Kateřina Veliká – sny a skutečnost* [online]. Poslední revize 25. 1. 2001 [cit. 14. listopadu 2007]. Dostupné z: <http://www.celemvzad.cz/clanek/katerina-velika/?cislo=9>.

Memoár [online]. Poslední revize 25. 11. 2007 [cit. 3. března 2008]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Memo%C3%A1r>.

Memuary [online]. Poslední revize 2. 4. 2008 [cit. 17. srpna 2008]. Dostupné z: <http://www.lib.ru/MEMUARY/>.

Paměti kněžny Daškovové [online]. Poslední revize 28. 3. 2008 [cit. 22. srpna 2008]. Dostupné z: <http://fershal.narod.ru/Memories/Texts/Dashkova/Dashkova.htm>.

ŠUMIGORSKIJ, Je. *Jekatěrina Vtoraja: Imperatrica Jekatěrina II v načale carstvovanija Petra III* [online]. Poslední revize 24. 1. 2008 [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: http://az.lib.ru/e/ekaterina_w/text_0050.shtml.

Tabel o rangach [online]. Poslední revize 18. 4. 2008 [cit. 21. dubna 2008]. Dostupné z:

http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B0%D1%85.

TĚREBENINA, R. Je. *Kopija "Zapisok Jekatěriny II" iz archiva Puškina* [online]. [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: <http://feb-web.ru/feb/pushkin/serial/v69/v69-008-.htm>.

VODIČKA, J., HLAVSA, Z. *Restiturovat zdvořilé vyjadřování není jednoduché* [online]. Poslední revize 6. 1. 2003 [cit. 22. srpna 2008]. Dostupné z: <http://voda.webz.cz/ces.html>.

ZOTOV, V. D. *Imperatrice Jekatěrina II i jejo „Nakaz“* [online]. Poslední revize 20. 12. 2003 [cit. 10. dubna 2008]. Dostupné z: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/51084>.